Esperantal Antologio en Idolinguo

Da

Tazio Carlevaro

Tradukero e redaktero

Bellinzona

2019

Gratitudal dediko

Me dedikas ica libro ad omni ti qui laboris pri e por poezio en la diversa mondolinguala *movementi, e specale al sequanta amiki idista:

S-ro Andreas Juste, amiko e valoroza Ido-Poeto, qua kompetente korektigis mea tradukuri. Sen ilu, me nultempe povabus audacar la prizento di mea laboruro.

S-ro Louis Pascau, amiko e valoroza Ido-prozifero ed anke poeto, qua ofte kurajigis me en mea laboro.

Damzelo Emma-Louise Bosshard, vera meceno dil Ido-kulturo, sen qua diversa valoroza libri nultempe povabus aparar.

Tazio Carlevaro, Les Hauts-Geneveys (Suisia)
1977

Remarko pri kopio-yuro dil poemi

Esas preske neposibla kompilar antologio demandinte de omn autori la permiso tradukor (e *publisor) lia poemi. Multi mortis (e me ne savas, qua havas lia publiso-yuri). Di multi, me ne konocas l'adreso. Do me pregas, ke la nedemanditi pardonez me… e ne tro protestez. Me prizentis – kom kambio – ampla bibliografio del laboruri da omna traktit autori.

Remarko pri l' editi

Unesma edito en 1977, dal Editerio Hans Dubois, Chiasso (Suisia)
Duesma e kelke revizita edito en 2019

Autoro

Dr Tazio Carlevaro
Viale G. Motta 32
CH-6500 Bellinzona
Suisia
tcarlevaro@bluewin.ch

Kontenajo dil libro

Introdukto

Pri interplanlingua nekonoco

Poligloteso (anke en Suisia – malgre kontrastanta, ed eroroza – opiniono) esas rara. Poligloteso en planlinguistiko es mem plu rara. Cetere, racionale, tala plurlingualeso es certe la maxim stranja, e la maxim neutila. Faktale, la planlingui esas idiomi kreita por igar la plurlingualeso superflua.

Tala poligloteso do povas spricar sive del hazardo, sive del inklineso – sive de amba. E la hik-lasta esas precize mea kazo.

En 1957 me – lore evanta 12 yari – lernis, unesmaloke, Ido, e plu tarde Esperanto. Ne esis facila por me distingar (linguale) inter la du, tante plu, ke Esperanto-parolanti trovesis lore en relative granda nombro en Ticino, dum ke me absolute ne savis, kad l' Ido-*movemento ankore existas, o kad ol mortis. Erste en 1960, me povis kontaktar kun ol. E de lore, me esis atencoza e interesoza spektero dil kultural vivo di la du movementi.

To, quo astonis me maxim multe, esis la totala nesavo da un movemento pri l' altra. Quankam la du lingui similesas reciproke, quankam la developo di amba movementi ne es paralela, quankam la publiko es la sama, quankam la skopi es egala … la membri tote simple ignoras su reciproke.

Maxim generale, la esperantisti savas nulo pri l' Ido-movemento, pri l' Ido-kulturo e -literaturo (e naturale pri l' Ido-linguo). Multi havas neracionala pavori koncernanta Ido. Altri havas stereotipi e prejudiki. Uli mem supozas, ke Ido ja delonge desaparis. Relate co, psikologiisti parolus pri *wishful thinking*, t.e. *pri dezir-inklinanta pens-maniero*.

L'Idisti ne es altraspeca: li generale o ne savas Esperanto, o dominacas ol en nekontentiganta maniero. Li ne konocas l' esperantala kulturo, e ne interesas su pri esperantologio. Ofte, li expresas la timo, ke l' esperantala movemento povas montrar su kom atakema kontre Ido. Certe, l' esperantisti kondutis koncerne l' Ido-movemento precize tale, quale l' Idisti timis, quankam nultempe sistematre. Lo saman facis anke l' Idisti. Efekto dil psikologiala e sociala klimato dil olima tempo.

La kauzo di ta "fratal enemikeso"

L' esperantala e l'idala movementi es do tre simila, sive segun la skopi, sive segun la movemento-konsistanteso. Konsiderinte lo, de sociopsikologiala vido-punto, ne esas desfacila explikar la kauzo di ta reciproka izoleso e desfido. Apud objektala (historiala) faktori (longa interkonkurenco antagonisma kun sama skopi), esas fakto konocata, ke skopo-simila e konsistanteso-simila movementi povas interdiferar (e tale existar kom totalaji unesala) nur destinante granda parto di sua grupo-atakemeso al diferigo-konflikto kun simila grupo, vice al agado por la atingo dil skopo. To ya grandigas la solidareso dil grupo, ma, regretinde, ol mikrigas olua skopo-vizanta efikiveso.

Efekti di nesavo en l' Ido-movemento

Tote certe, un ek la domeni, qua esis maxim nepermeebla dal reciproka influi, esas la domeni kulturala e literaturala.

Desfacile e lente augmentis la nombro di literaturifisti (tradukemi, poeti, prozifisti, dramatifisti, esayisti…), qui skriptis en Ido. Ma li rapide perdis la kontakto kun l' esperantala kulturo, parte ja en 1908 (kande l' Ido-movemento formacesis), e definitive en 1914. Pro to, ex-e, en 1933 l' Ido-autoro Gilbert H. Richardson polemikas kontre la nesuficanteso dil Esperanto-autori, citante kom exemplo ul autoro dil yaro 1908-ma (H. Vallienne), qua lore, en l' Esperantala kulturo, ja konsideresis adminime exter-moda (e judikata, del linguala vido-punto, mem plu severe kam Richardson facis).

Richardson, cetere, ne nur eroris pro traktado di neaktuala autoro, ma anke pro sua vido-punto koncerne la relato inter linguo e literaturo.

Nam il asertis, ke la kauzo dil mal stando dil textaro da Vallienne trovesas esencale ne en la nekapableso dil autoro ipsa, ma en la nesuficanta expreso-kapableso di Esperanto. Hodie, pos tante multa yari, ni povas klare perceptar, pro quo il eroris.

Ja en 1932, la esperantala literaturo, koncerne qualeso, e ne nur koncerne quanteso, superis l' Ido-literaturo (danke la eminenteso dil budapestala literaturala skolo, kun K. Kalocsay e J. Bághy). Ma la nesavo di Richardson (qua ankragis su al yaro 1908-ma) ne povis traktar ta nova (ed esencala) fakto.

Cetere, malgre l' opiniono da Richardson, l' Ido-poeti cirkum 1930 teknikale trovesis an la sama nivelo kam l' esperantala poeti cirkum 1908. La nekontentiganta situeso (pri qua juste e yuste plendis il) ne povis do dependar del linguo ipsa, ma del developo dil teknikala konoci dil autori.

Ni mustas agnoskar, ke la nesavo pri l' esperantala literaturo havis mala efekto en l' Ido-literaturo. En 1920-1939, plura literaturemi publisis literaturale en Ido, e se li povabus havar plu oportuna modeli, lia nivelo certe esabus plu alta. Nam trovo dil literaturala modeli en altra linguo nule es nenaturala: memorez nur l' autori latina, qui serchis sua exempli en l' antiqua-greka literaturo.

Pro to, esencala altigado di qualeso-nivelo povis eventar en l'Ido-literaturo erste pos 1960, kande Andreas Juste publiseskis sua ampla libraro. Ma ulmaniere ni povas opinionar, ke to eventas tre tarde, nam pro linguo-historiala kauzi, cadie, l' Ido-kultural autori (qui povus sequar ilua traci) ne plus esas abundanta.

Imajo dil Ido-movemento e dil -kulturo en Esperanto-literaturo

Ne mankis probi dal esperantista kulturifisti komprenar l' Ido-movemento, ma, ad omn ita, mankis la necesa objektal informi.

Tale, inter la du mondo-militi, aparis poemo da L.N.N. Newell *La lasta*, amikale dedikita a idista poeto. Newell imaginas, ke en la mondo restis un *sola* Ido-poeto… en epoko, kande l' Ido-literaturo havis (relativa) florifado. Ton ne savis L.N.N. Newell, ed anke l' Idisti nultempe saveskis l' existo di ta poemo.

En 1950 aparis en la revuo *Progreso* letro-kambio inter l'esperantal autoro ed editero Juan Régulo Pérez e l'Ido-vortospecalisto ed erudito Pedro Marcilla. Me havas l' impreso, ke de to spricis nulo, nam l' idisto volis "konvinkar" l' esperantisto, vice simple informar il, e nam l' esperantisto semblis preferar ignorar la fakti, vice vidar en la "filio" (= Ido) la traco dil patro.

Kurioze: l' Esperanto-eruditi ofte e juste plendas, ke la neesperantala mondo nur rare traktas la sociologiala e kulturala signifiko di Esperanto, ma li ipsa kondutas simile, koncerne altra planlinguala movementi (ne nur Ido).

Ulfoye me propozis al atenco dal Ido-autoro Andreas Juste la mencionita texto da Newell, e plu tarda poemo (da Newell certe inspirita) da Geraldo Mattos: *Al Idista Poeto* (1968), qua propozas al lekteri l' imajo di ja desaparinta Ido[1].

Juste skriptis respondanta poeziala letro (epistolo): *Kinesma epistolo: Por respondar a verd akuzi* (1972). Sama-yare, me sendis exemplero di ca Kinesma epistolo a Mattos, esperante diskuto. Ma me faliis: il nultempe respondis.

E tamen, ibe existabus unika okaziono por rikonstruktar ruptita ligilo, inter du lingui separita ja de tre longa tempo, por ke la "patro" e la "filio" povez finale ritrovar su en su-distingiva uneso.

Skopo di ca libreto

Me skriptis ca libro por konocigar dal Idisti l' esperantala kulturo. Me intencis (komencante) propozar reprezentanta selekturo, ma me faliis. Faktale, sen la teknikala helpo da Andreas Juste, vera "Kalocsay" dil Ido-literaturo, me nultempe povabus entamar tala laboro. Ma, regretinde, depos 1974 il cesis agar en literatural domeno, pos 14-yarala brilado e fekundeso.

Do nur l'unesman e la duesma parton il povis revizar, e ne la triesman, qua pro to restas nekompleta, skisatra, e fundamentale mankoza.

Informado dil esperantisti pri l' Ido-kulturo

Se esas esencala informar l' Idisti pri l' esperantal kulturo, esas same esencala informar l' esperantisti pri l' Ido-kulturo, e, generale, pri la kulturo existanta en la planlingui altra kam Esperanto. Pro to me previdis laborado por preparar kompleta bibliografio di Ido (en kunlaboro kun Reinhard Haupenthal), ampla historio dil literatural manifestado en la planlingual movementi (ube evidente brilos l' Ido-literaturo), la traduko aden Esperanto dil kompleta libraro da Andreas Juste, la traduko aden Esperanto

1

En *Ritmoj de vivo*, p. 20.

dil kompleta (prozal) novelaro da Antoni Kofman, originale skriptita en Ido, e la kompleta novelaro da Louis Pascau (Lui Pasko). Pasis 42 yari. Me facis multo, ma, supozeble, mea labor-kapableso ne permisis omno. E la nepreparita laboruri certe ne facesos dum la restanta yari di mea vivo.

Al moderna (2018) lektero me deziras la sama joyo, lektante ol, quan me havis dum la preparo. Selekto di bela poemi, en du bela lingui. Yunesala privilejo: libere studiar e laborar en interesiva domeni, ube lo bela ankore existas, ed es rikonocata kom tala. Kelka homi asertis, ke “lo bela salvos la mondo”. Me es ja olda, e me remarkis, ke to ne esas vera. Esez ya optimista, certe, ma ne tale. Me nun esas realista: “La mondo povus salvar lo bela”. Regretinde, me ne trovis plu optimista “moto” (slogano).

Ulon me tamen lernis, en la riprizento di ca poemi. Me ja lore prizis oli, e me prizas oli ankore nun.

Lasta atencinda vorti. En 1976, kande me preparis l’unesma pagini di ca libro, ni vivis en mondo kun forta ideologii. Ideologio esis maniero, o instrumento, por analizar l’ eventi: politikala, kulturala, literaturala, e mem ciencala (!). Erste en 1981 me komencis studiar filozofio dil cienco, por laborar en ciencala domeno. To duktis me a humanista vido-punto, ed anke, tamen, al neceseso havar mezurebla pruvi. To signifikis demoliso dil ideologii. Certe, modeli, skemi, teorii necesesas. Ma li ne es “lo vera”. Li es instrumenti qui mustas pruvesar. Cienco ne es ulo certa, definitiva. Ol esas mekanismo, qua sempre propozas questioni, postulas respondi, e di qua la rezultajo esas modifiko, profundigo, e chanjo dil modelo.

Regretinde, en mea texto del yaro 1976-7, precipue en l’ introdukto al triesma periodo dil esperantal literaturo, me skriptis pri la (tatempe) existanta problemi dil planlinguala movementi, me utiligis tala vido-punti ideologiala, quin cadie me refutive refuzas. Tamen, ne es eleganta celar erori, quin altri konocas, e quin altri povas facile trovar. Do la neaceptebla parton dil introdukto la lektero trovos en la fino dil libro. Kun atencigo: nultempe skriptez ulo tala. Certe, on povas libere diskutar pri l’ futuro dil planlinguala movementi, ma la prognozi mustas venar del mezurita fakti, e ne del prokustala skemi impozita al argumento. E la prognozi mustas en establisita tempo kontrolesor.

Tazio Carlevaro

En novembro dil yaro 2018

Kelka informi pri l’ uzita metrikala sistemo

Omna poemi hike prizentita korektigesis, koncerne linguo e metriko, da Andreas Juste. Me tamen agnoskas, ke ne sempre me konsentis pri ilua propozi: do, se la lektero konstatas mala rezultaji, mea es la kulpo! Koncerne metriko, me probis sequar la matura konsili e la valoroza experienci da s-ro Juste.

Bazo di mea rimala laboro esis la konocata *Rimaro* da J. Guignon (Ido-Kontoro, Thaon-les-Vosges 1928), kun plur adjuntaji da Andreas Juste.

Mea metrikala sistemo tre similesas ad olta qua uzesas en l’ esperantala poezio. Me do ne traktas ol. Tamen, me uzis kelka novaji (ja propozita da s-ro Juste), qui semblas a me tre bona, ma qui kontrastas ne nur al esperantala kustumo, ma anke al idala.

1
Me sempre konsideris kom mi-konsonanti /i/ e /u/ avan /e/ e /o/, e dop altra vokalo. La litergrupo IU e UI pronuncesas rispektive quale /yu/ e /wi/. Yen silabo-divido: brui-so, de-via-can-ta, si-nio-ro, cie-lo, quie-ta, edc.

2
Sandhi-fenomeni: du diferanta vokali (un ye l’ fino di vorto, l’ altra ye l’ komenco dil sequanta vorto) formacas hiato. Tala hiati mustas segunpove evitesar. Tamen, se un ek ta vokali es I o U, ol povas, ma ne mustas, formacar diftongo. Se du sama vokali trovesas en ta poziciono, lore oli reduktesas ad un sola (ex-e ili iras - il-i-ras).

3
Vorti neoficala recevas signo *.

4
Eliziono: la finalo *-a* dil adjektivo povas elizionesar tranquile. La finalo *-o* dil substantivo povas elizionesar tranquile, ma on sempre adjuntas l’ apostrofo *grafiala (‘). La finalo *-as* dil verbala tempo povas elizionesar, se ne existas posibleso krear konfuzo. Grafiale, on remplasigas ol per la signo (-).

(1973)

Cadiala remarko: pos la redakto di ca libro, me tamen observis, ke *ne sempre* me *respektis* la mencionita reguli. To debesas al diferanta periodi, dum qui me esis tradukale aktiva.

Antologio

Libri pri la literaturo di Esperanto

Pri Esperanto-literaturo skriptis mult autori. Tamen l' unesma, qua havis kelka reputeso, esis L. Tárkony (anke konocata kom Ludoviko Totsche), qua en 1932 publisis *De paĝo al paĝo*, libro ankore cadie kelke interesiva. La cheko Vlastimíl Novobilský, multe plu tarde, en 1956, skriptis (ma ne publikigis) unesma probo di organala historio dil literaturo: *Skizo pri la Esperanta literaturo*. En 1958 aparis libro tre valoroza, quan skriptis l'esperantala poeto William Auld. Parolesas pri granda *Esperanta Antologio*, qua kontenas la laboruri poeziala da plu kam 90 poeti, qui skribis originale en Esperanto. L' introdukto facesis dal redaktero W. Auld. Didaktikala esas *Kvar prelegoj pri la Esperanta Literaturo*, dal yugoslaviano Drago Kralj, qua aparis en 1960. Importanta es l'introdukto da Ivo Rotkvić al libro redaktita da Reto Rossetti e Ferenc Szilágyi *Tridek tri noveloj, la Esperanta novelarto*, qua es ampla antologio de noveli originale skriptita en Esperanto. K. Kalocsay e H. Vatré skriptis valoroza chapitri pri literaturo di Esperanto en *Gvidlibro por Supera Ekzameno* (duesma tomo). Ol es la maxim interesiva kritikala laboruro pri Esperanto-literaturo. Me ipsa skriptis 300-pagina bibliografiala studiuro pri ta literaturo, qua aparis en l'importanta *Esperanto en Perspektivo*, 1974. La skopo di ca traktato ne esas la kritikala prizento, ma la propozo al lektero di ampla bibliografio komentita[2].

L'unesma periodo dil Esperantala liriko (1889-1919)

Introdukto

Nova linguo aparis en 1887: la *Lingvo Internacia*, di qua l' autoro, ula yuna d-ro Zamenhof, celesis sub la pseudonimo "d-ro Esperanto". Balde, la nomo dil autoro divenis la nomo dil linguo.

Ja en l' unesma, tre modesta lerno-libro, apud 16-regula gramatiko, vorto-listo kun prox. 900 radiki e kelka exempli frazeologiala, trovesis poeziala exempli: du poemi tradukita e du poemi originala da Zamenhof ipsa.

Esis la tempo dil granda e bruisanta desaparo di Volapük. Do vere negativa instanto por la publiso di linguo internaciona. Ed on remarkis ol: malgre la nedubitebla qualesi di la linguo, la nov adepti venis nur relative lente, e preske nur de lando, ube la Volapük-movemento sempre esis tre mikra (Rusia). Pokope, tamen, la rangi dil adepti di Esperanto divenis plu nombroza. Precipue en Francia, ube la propagon duktis aktiva adherinto, s-ro Louis de Beaufront, ed en Rusia, precipue inter la Tolstoj-ani.

Ic unesma periodo dil Esperantala literaturo karakterizesas dal fakto, ke la linguo, lore, ne esis ja stilale pronta. Evidente, ol ja havis omna sua expres-moyeni, ma en formo latenta. La poeti povis lernar ca

---

[2] Fortunoze, existas moderna libri tre importanta e tre interesiva pri ta argumento. La maxim autoritatala esas *Historio de la Esperanta Literaturo*, da Carlo Minnaja e da Giorgio Silfer, kun 748 pagini, editita da LF-Koop en 2015, di qua aparis ja la duesma imprimuro.

moyeni nur en la praktikala deskovro dum la kreo o la traduko di poemi. Precipue dum la traduko: nam poeto originala povas tre bone evitar desfacila expreso, ma tradukanto mustas afrontar ca problemi, e trovar maxim oportuna solvo.

L'unesma poeto esis Zamenhof, ma la maxim granda, la vera patro dil Esperantala poezio, esis la pola injenioro Antoni Grabowski, konocata poligloto. Il skriptis tre poke originale: il preferis tradukar, e per ic rigoroza laboro il deskovris la latenta posiblaji dil linguo, e kreis l' unesma fundamento dil poeziala linguo, sur qua laboris plu tarde mult altra poeti. Grabowski (1857-1921) lernis Esperanto en 1887. Lua tradukala chef-verki esas *Mazeppa*, da Słowacki (1912), la internaciona antologio *El Parnaso de Popoloj* (1912), e precipue la granda poemo da Mickiewicz *Sinjoro Tadeo* (1918, 1955).

L'unesma periodo dil esperantala poezio esis importanta, nam dum ol on elaboris la instrumenti dil stilo, qui permisis oportuna e rigoroza poeziala laboro. *Naturele, ca stilal instrumenti ne esis perfekta: oli atingos klasikala perfekteso erste pos l' unesma mondo-milito, e divenos universale valoroza, do moderne interesiva, erste pos la duesma mondo-milito.

Ni ne obliviez, ke linguo sen stilala tradiciono mustas unesme elaborar tala, ante ke valoroza artisti komencos uzar ca linguo por expresar su ipsa. Dante Alighieri es la patro dil italiana linguo moderna, ma ne la patro dil literaturala tradiciono en italiana linguo, nam ca tradiciono esis elaborita ja antee. Dante nur uzis ol, perfektigis ol, e fixigis ol, danke sua geniozeso.

L' autori

Ludoviko Lazaro Zamenhof

L.L. Zamenhof naskis en Bjalistok en 1859. Il esis ruslandana hebreo, ed il laboris kom *oftalmologo. Il publikigis Esperanto en 1887, pos longa studii, di qui restas ankore nun kayeri (Pra-Esperanto 1879, Pra-Esperanto 1881). Maxim konocata esas lua *Letri* (du tomi, 1948, redaktita da G. Waringhien), e lua artikli ed esayi (*Originala Verkaro*, redaktita da Dietterle, 1929). En ca sama lasta libro trovesas anke omna lua diskursi, ube kurajoze il traktis politikal temi e problemi (la pogromi en Rusia), organizala problemi, ed altra ankore: pri interlinguistiko, pri ideologio di Esperanto, edc.

Il tradukis multe. Maxim konocata esas *Hamleto*, da W. Shakespeare (8-ma edito, 1964), *La Revizoro*, da Gogol (1907), *Georgo Dandin*, da Molière (1908), *Ifigenio en Taŭrido*, da Goethe (1908), *La Rabistoj*, da Schiller (1908), *La Rabeno de Baĥaraĥ*, da Heine (1909), ed altri. Konocata esas lua *Proverbaro* (1910, 1961), e lua *Fabeloj* da H.-Ch. Andersen (1923, 1926, 1932, 1963). Anke tre konocata es lua traduko dil tota Anciena Testamento, qua aparis en unesma kompleta edito erste en la yaro 1926.

La poemi originala da Zamenhof esas poka. Il inspiresis da emocala instanti, ed il havis suceso, nam il savis trovar poeziala expresuro pri to, quon l' olima esperantisti revis en sua etikala penso ed en sua esperi. Formale, la zamenhofala poemi esas sat ritmoza, klara ed eufonioza por faciligar agreabla recito ed oportuna merko. LLZ mortis en Warszawa en 1917.

Sequas poemo *La Vojo*, trovebla en *Esperanta Antologio* (*EA*), en pag. 36, ed en *Originala Verkaro*, en pag. 587. Me propozas la tradukuro da Louis de Beaufront, kun kelka chanji da me facita.

La voyo

Tra densa tenebro lumizas nin stelo,
A qua kurajoze ni fidas;
Per lua brilado en la nigra cielo
La skopon montrata ni vidas.
E nule ni timas la nokto-fantomi,
La stroki dil fato, la moki dil homi.
Nam rekta, sentrompa, justege tracita
Ol esas, la voy' selektita.

Nur rekte, audace e ne deviacante
Ni sequez la voyo montrita!
Mem mikra guteto, konstante frapante,
Perforos la monto granita.
L' espero, l' obstino e la pacienteso -
Es signi por ni di la ver potenteso,
E ni, paz' pos pazo, pos longa laboro,
Atingos la skop' dil fervoro.

Ni semas, e semas, nultempe tedesas,
Al tempi futura pensante.
Cent grani perisas, mil grani perdesas,
Ni semas e semas konstante.
«Ho, finez!» klamachas la homi kun moko;
«Ho, durez, avancez!» Adjuras nin voko;
«Adavan! Nepoti dankive vi pagos
Se kun persevero vi agos.»

Se pro la sikeso o ventotempesti
Ul folii velkinta ruptesas,
Ni dankas la vento, e balde nov testi
Pri nia vigoro trovesas.
Ne povos mortar nia brava kolegi:
Li timas nek mala venti nek abnegi.
Obstine li marchas, probita, strenita,
Al skopo unfoye indikita!

Nur rekte, audace, e ne deviacante
Ni sequos la voyo montrita!
Nam singla guteto, konstante frapante,
Perforas la monto granita.
L'espero, l'obstino e la pacienteso -
Es signi por ni di la ver potenteso.
E ni, paz' pos pazo, pos longa laboro,
Atingos la skop' dil fervoro.

Yen nun mem plu famoza poemo da Zamenhof: *La Espero*, di qua l’ originala texto trovesas en *EA* en pag. 35, od en *Ov*, en pag. 586. Kontre ke l’ unesma poemo tradukesis da L. de Beaufront segun la “normala” poeziala reguli di Ido (e do ol kontrastas kun le mea), omna sequanta poemo tradukesis exkluziva-maniere da me, e do segunpove sequante l’ indikita reguli.

La Espero

Aden mondo venis nova sento,
Tra la mondo iras forta voko;
Per nov ali di lejera vento,
Nun de loko flugez ol a loko.

Ne a glavo sangon dursteganta
Ol la homal familio tiras:
A la mond’ eterne militanta
Ol santa dezir’ di pac’ inspiras.

Sub la santa signo dil espero
Yen kunvenas paco-batalianti,
E rapide kreskas l’aglomero
Per laboro da la esperanti.

Forte stacas muro di mil yari
Inter la populi dividita;
Ma par-mortos l’obstinema bari
Da la santa amo frakasita.

Sur linguala neutra fundamento,
per kompreno di la tota mondo
La populi facos en konsento
Un komuna familiala *rondo.

Romano Frenkel

Ic autoro esis tre prizata tatempe. Il esis rusa gimnaziala direktero. Ulon plu preciza ni ne savas pri lua vivo. Il esis aktiva anke sur tradukal domeno, ed il kunlaboris ofte a literaturala revui esperantala di ta epoko. Lua originala poemi e poemeti aparis en *Verdaj Fajreroj*, 1908. Ca poemi es, teknike, sat primitiva, tamen emocale tre proxima al lekteri dil epoko, e ni deskovras en oli ankore mikra perleti di pura lirikeso.
Ica poemeto propozas tipala melankolioza atmosfero.

Kredez !...

Kande mujas la mar’, kande batas la ond’,
Kande bruisas sturm’, obskur-augura, –
Kredez: venos la hor’ – e quieteskos la mond’

Glata esos la maro azura

Kande ploras spirit', kande klemas dolor'.
Kande mankas mem irga espero –
Kredez: venos la hor' – denove fervor',
Iros a nova sanes' exultero.

Georgo Deshkin

Mult autori komencis skribar versi en Esperanto en la sama epoko kam Deshkin, anke ruso, kun la profesiono oficiro dil rusa armeo. Il naskis en 1893, e mortis en 1967. Il lernis Esperanto en 1908. Lua unesma liriko-kolekturo aparis en 1912 (*Versaĵoj*). Duesma kolekturo aparis en 1957 (*Elektitaj versaĵoj* 1909-1956). Deshkin esas poeto di lirika instanti, di naturo, di peizaji. Sua-tempe il esis avanguardala, ma il ne savis rinovigar sua instrumenti. Pro to, lua lasta verki semblas kelke ne-moderna, quankam kun granda charmiveso. La poemo, quan ni propozas hike, aparas en *EA*, en pag. 95.

La muevi

Flugas muevi super maro,
blanka, blanka muevi.
dop ca ucelaro
flugas mea revi.

Blanka muevi flugas alte,
alte super l' ondo,
e tenace, e senhalte
a belega mondo
flugas mea revi
quale blanka muevi…

Stanisław Karolczyk

En 1912 aparis libro da du autori, Wiktor Elski (pseudonimo di Stanisław Zygmunt Braun) ed Eska (pseudonimo di nia autoro, poloniano, naskinta en 1890): *Unuaj agordoj*. Ne plu multa poemin il plu tarde publikigis: regretinde, tala spontana lirikeso, ne profunda, ma nemediata, cesis esar produktiva. Yen do poemeto tre romantika.

Vespero

Desaparis ja la suno,
jacas bosk' en nokt-embraco,
Planti trem- en vento-staco
Sub la lumo di la luno.
Mea yuna kordio plor-
Pro sospiro e dolor'.

Yen ke l' bosko laute bruisas,
Lun' celesas dop nebuli,
E la foliin dil tremuli
Vent' siblanta nun sukusas.
    Pro sospiro e dolor'
    Mea yuna kordio plor-

Stanislav Schulhof

Stanislav Schulhof, dento-mediko cheka, naskis en 1864, e mortis en 1919. Il esis ja matura poeto, kun forta lirika inspiro e granda teknikala kapablesi. Dop Grabowski, il esis, kun Privat, un ek la maxim importanta poeti dil unesma periodo dil literaturo di Esperanto. Lua originala poemi aparis en: *Per espero al despero* (1911), *Kion la vivo alportis* (1911), ed *Aŭtunaj floroj* (1912). Me propozas hike la mikra poemo, qua aparis en *Aŭtunaj floroj*, en pag. 22, sub la moto "Nun vivanta, tamen al morto // tu ja apartenas (citita ek Hamleto).

Vintrala kanto

Qual desfavoroz destino facis,
ke me ne renkontris tu dum mea vado,
kande tra la veini fluis varma sango,
kande rozi yun florifis sur la vango
e sospiris l' anm' al sun' ed ago.

Quale sonus lore mea kanto,
kande vivo-plena esis omna membro
ed en mea kordio brulis varma flamo!
Es desfavoroz la vintro-jorn' por l' amo
e la rozi ne florifas en decembro.

Nur la nivo falas dum la vintro
e l'arbori en garden' senvive stacas;
dormas sur la tero omna l' organismi,
korpon tormentegas nokte reumatismi
e ni nur ya kolde ni embracas.

On nur trista kanti audas lore
se la branchi esas sen l' sapto planta,
se la cielon kovras nubi dense, grize,
se ja cesas kordio-pulso angor-krize,
e sur tero jacas trauro-tuko blanka.

Edmond Privat

Vere internaciona suiso esis Edmon Privat, de anciena familio de Genève, qua esis konocata en sua lando anke kom diplomacisto, profesoro pri angla linguo, e pacifisto. Il naskis en 1889, e mortis en 1962, en Neuchâtel. Il esis aktiv anke kom propagero. Il konoceskis precipue pro sua bela diskursi, ma interesiva esas anke lua teatrajo *Ginevra*, e lua diversa libri pri paco, federalismo, internaciona yuro-cienco, e literaturo. Kom yuno, il publikigis mikra ma valoroza poem-kolekturo sub la titulo *Tra l' silento* (1912). Nun ol trovesas en plu granda poem- e dramat-kolekturo *Junaĝa verkaro* (1960). Privat es l' unesma vera poeziala voco, kun Grabowski e Schulhof. Il konkluzas periodo di probi e di experimenti, ed aludas nova periodo, qua komencos erste pos l' unesma mondo-milito. Yen la tradukuro di poemeto, di qua l' originalajo esas trovebla en *Junaĝa Verkaro*, en pag. 87.

Dolca nokto

Dolca nokto tranquiligis
Agri, urbi e gardeni,
Ed en dormo ol tacigis
La homulo-rid' e peni.

Adsur lago varsas brilo
Lun' quarima en la cielo
E bluigas la profilo
Di anciena prim-kastelo.

Homin bersas la gitaro
Dil sonjala obliviado.
En ul prato di la ruro
Dormas grilio e cikado.

Kand horloji en la domi
Tra l' silenco tiktakadas,
Pri feini e pri gnomi
L' infanteti nun sonjadas.

La duesma periodo dil Esperantala liriko (1919-1946)

Historiala introdukto

La experimenti dil unesma pioniri poeziala ne restis sen frukti: quankam li ne povis krear e fermigar autonoma literaturala linguo-tradiciono, li tamen establisis la fundamenti nekareebla, sen qui nula poemo povas konkreteskar formale.

Ma se la latenta posiblesi dil formo-apliko esis prezenta, ol signifikas nulo, tamen, se mankas kreiva homi, qui transformas ca latenteso a faktala existo, e, per propra laboro kreala e kritikala, richigas e fermigas l' existanta tradiciono, igante ol generale valida normo linguala (formala) e kontenajala.

Ica fenomeno, prezenta en multa lingui, nomizesas *klasikismo*. Ni observas, ke ca fenomeno eventis en la literaturo di Esperanto precize dum ca periodo, mediace la maxim importanta skolo literaturala di ca yari, la t.n. Budapestala skolo, qua havis kom korifei genioza poeti (de qui la maxim granda esis Kolomano Kalocsay); ta poeti, kun esayisti quala i.a. Gaston Waringhien, furnisis granda parto dil teoriala sistemizo-laboro: anke intense praktikadis poezion romantika, popul-proxima bardo, Julio Baghy, anke konocata kom autoro di noveli e di teatraji, esante ipse teatro-autoro e *regisoro.

Sociala origino di ca klasikismo

Probable du esas la kauzi, qui permisis la florifo abundanta e sucesoza dil Esperantal poezio dum la klasika periodo. L' unesma esis pure linguala.

1908 esis ja *lontana, l' atakemeso kontre altra linguala movementi, sempre prezenta, tamen kelke atenuesis: l'Esperanto- ed Ido- movementi ne plus laboris adlatere reciproke, kun ofta kolizioni, ma ja komencis irar sur diferanta, parte mem diverganta voyi. La mordemeso kontre la rinovigisti kelke diminutis, do, e pro to esis posibla laboro da poeti qui volis introduktar e fermigar en Esperanto specaligita “teknikala” linguo: cetere, hike, ne la teknikisti, la mediki o la kemiisti, ma la poeti.

Sur tereno ja fekundigita da antea poeti, en periodo min severe kritikema kontre “nova vorti” e “nova expresuri”, la probo elaborar en praktiko ed en teorio nova poeziala linguo per adjunto di nova vorti e per l'exploto dil lingual latentaji dil strukturo tre elastika di Esperanto, probo facita da homi talentoza e *dokta, ne povis ne havar suceso. Pro to, poeziala linguo klasika existas en Esperanto kom normo atingenda mem por kelka hodiala poeti, od anke kom fetisho kombatenda por kelka modern-stila poeti, quala Passos Nogueira o De Kock.

La duesma kauzo, qua permisis la florifo dil Esperantala literaturo, esis sociala. L' atingita paco linguala permisis quik pos la unesma milito, en periodo di intens esperi e pasiono humanala, sociala e politikala, granda esforco di propago en omna *ambienti (borgezala, proletariala, edc.), qua rapide duktis a kresko ed a specalesko dil diversa branchi dil movemento esperantista. En l' Esperanto-movemento trovesis plaso por omni; *teozofi e nihilisti, komunisti e dextrana borgezi, filateliisti e mediki, poeti e bankisti. Tandem la publiko esperantista esis tante variiva, ke on povis komparar ol, en olua strukturo

(e ne nur persono-nombro) al publiko, qua sociale suportas mikra nacionala linguo. E ne mankis koncio pri la populatra aspekto dil strukturo dil esperantala publiko; maxim bone envortigis ca koncion, afektive ma anke teoriale, Edmond Privat.

Rezume: Kresko dil movemento permisis, e mem postulis kresko, diversigo e specaligo dil movemento esperantista (o, en termini sociologiala, igis ol "duesmagrada grupo"), qua povis diversigar e multigar la roli interna dil movemento. Pro to kreesis plaso anke por la rolo "poeto" e por la specaligita mesajo "poezio".

Diferanta skoli dum ca periodo

Magna pars (maxim granda parto) dil poetala aktivesado dum ca periodo facesis dal literaturala skolo, di qua la chefi, Kalocsay e Bághy, habitis en Budapest. Pro to ni nomizas ca skolo "Budapestala skolo". Cirkum ca du giganti grupesis altra valoroza poeti: Lajos Tárkony, poeto klasika; Ferecz Szilágyi, plu konocata kom novelisto, omni hungara. Ma adheris anke altra poeti, quala l' estonino Hilda Dresen» la latvo Nikolaj Kurzens, la suedino Magda Carlsson, l' anglo Leonard Nowell Newell, la franco Georgo E. Maura, e mult altri.

Tre importanta, e richa de libri originala e tradukita kun granda valoro, esas la sovietala (o: proletariala) skolo. Maxim granda reprezentanti esas Evgenij Mikhalski, Nikolaj Hohlov, Nikolaj Vl. Nekrasov, Vasilij Eroshenko, e la bulgaro Asen Grigorov.

Inter la budapestala e la revolucionala "skoli", ni deskovras anke altra grupi. Ni konsiderez, unesme, la hispan-kataluna "skolo" (qua rapide desaparis en la hispana interna milito), qua naskis en 1918, kun Jaume Grau Casas, ed altra autori quala Julio Rosenörn. Komencas anke la yugoslaviana. skolo, kun Jakob Stefančić, Stevan Źivanović, e Sv. Petrović. Ma vera grupo aparos erste pos la duesma mondo-milito.
Anke la japoniana skolo naskis dum ca periodo, sub la dukto da Ossaka kenji e Itô saburo. Ma vera developo eventos erste pos la duesma mondo-milito.

Ni skribas, certe erorante, pri "skoli". Skoli stilala esas la budapestala e la japoniana. Skoli kun specala kontenajo esas la revolucionala skolo. L' altra skoli ya ne es vera "skoli", ma simpla lokala, regionala, landala grupi de artisti.

Neoblivienda es anke la franca poeti e tradukeri. Ek ili, multi skriptis segun la klasika skolo dil budapestal autori, ma certe ne omni. Specale *ne* facis lo Raymond Schwartz, qua produktis anke romani, noveli e teatraji. Schwartz esis vera jonglisto dil linguo, di qua il savis explorar omna strukturala e semantikala nuanci.

Prozo, esayismo, teatro 1919-1946

La poezio sempre kelke avancas preter l' altra literaturala jenri. Sive formale, sive kontenajale. Noveli maxim valoroza, ed anke kelka romani (de qui la maxim interesiva esas le unesma) skribesis tatempe da Julio Bághy. Romanin e novelin skribis anke Ferenc Szilágyi, qua cetere esis plu famoza pro sua prozo kam pro sua poezio. Valorosa esas anke l'originala romano da Imre Baranyai, proletaria skriptero.

Cirkum la budapestala skolo aktivesis anke L.M.N. Newell, plu konocata anke per sua noveli. Eminenta esis anke la franco Raymond Schwartz, qua skribis multa poemi, noveli ed anke romani.

Exkluzive prozisto esis la polona film-regisoro Jan Fethke (pseudonime: Jean Forge), naskinta en 1903. Il skribis plura romani: *Abismoj* (1923, 1972), *Mr. Tot aĉetas mil okulojn* (1931, 1972), e du novelari: *La verda raketo* (1961, 1972), e *Nia verda breviero* (recente aparinta).

Altra exkluzivo en novelarto ed en esayismo esis l' angla dentisto Kenelm Ralph Creuzé Sturmer (1903-1960), konocata anke sub la pseudonimo Kenelm Robinson. Il kompozis la roman-skisuro *Por recenzo…* (1930), e, sub sua pseudonimo, la novelari *Se grenereto…* (1930), e *Vol. II* (1931). En 1934 aparis lua penso-kolekto *El notlibro de praktika Esperantisto*. Il esis autoro tre realista, humoroza e psikologiale tre delikata.

La triesma importanta nur-prozisto esis la sueda instruktisto (docero) Stellan Engholm (1899-1960), qua anke multe tradukis. Lua romani esas *Al Torento* (1930, 1934, 1971), *Homoj sur la tero* (1931, 1963), *Infanoj en Torento I* (1934, 1946, 1972), *Infanoj en Torento II* (1939, 1972), e *Vivo vokas* (1946). Il es konocata anke danke sua noveli. Il es prozisto realista, kelkafoye *banala o triviala, kun precipua intereso pri rurala ambiento, quan il deskriptas sobre, kun kolori klara e preske sen-tempa.

Esas mencioninda anke la nederlandano Hendrik J. Bulthuis (1865-1945), ne-influita dal budapestala skolo, qua skriptis quar romani, de qui la maxim interesiva esas *La vila mano* (1928). Tre fertila, ma sur literaturala domeno ne tre interesiva, esas la romani dal anglo-germano Heinrich Luyken (1861-1940), pedanta religiema skriptero: il es l'autoro di quar romani, de qui la maxim equilibroza esas la lasta, del yaro 1924: *Pro Iŝtar*.

Del proletariala skolo ecelas la romano da Vl. Varankin (1902-?), *Metropoliteno* (1933), la romano da A. Weinhengst (austriano) *Turstrato 4* (1934), e precipue la novelaro dal belgiano Léon Bergiers (1904-?), *Ili* (1930). Bergiers esis prozisto forta, realista, ofte kun expresionista traiti, ed imagin-kapableso robusta. Neoblivienda esas anke la noveli dal bulgari Asen Grigorov (*La himno*, 1931), e dal ukrainano Vl. Eroshenko. Mencioninda es anke la romaneti e la noveli da Norbert Barthelmess.

Kelka progresin facis anke la teatro. Maxim interesiva ta-relate es Julio Bághy, di qua plura peci recitesis. Un granda dramato poeziala da il aparis en 1956: *Sonĝe sub pomarbo*. Valorosa esas anke la *skechi e kabaretaji da Raymond Schwartz. Interesiva esas du komedieti da H. Bulthuis.

Ek l' esayisti, mencioninda esas Kálmán (Kolomano) Kalocay, Gaston Waringhien, Eugen Wüster, Émile Grosjean-Maupin. Al unesma es atribuebla *Parnasa Gvidlibro*, quan il skriptis en kunlaboro kun G. Waringhien en 1932. Duesma edito aparis en 1968, kun kontributajo da Roger Bernard. Parolesas pri libro importanta, qua kontenas la sistemigo dil poeziala "klasika" tradiciono dil poeziala tradiciono di Esperanto. Kalocsay publisis anke prilingua esayaro, *Lingvo stilo formo* (1931, recente rieditita). Kun Waringhien il prizentis *Plena Gramatiko* (1935-1938). Pri la verbi en Esperanto il publikigis en I960 *Vojaĝo tra la tempoj*.

Da G. Waringhien (1901-1999) aparis multa tradukuri (de La Rochefoucault, Omar Qayyam, Baudelaire, Heine, ed. al.) ed esayari: *Eseoj I* (pri literaturo: 1956), *Lingvo kaj vivo* (pri linguistiko, 1959), e *Ni kaj Ĝi* (pri religio, 1972). Il preparis *Granda vortaro esperanto-franca* (1957-1976), e *Plena ilustrita vortaro* (1970), sua chef-verko.

Da Eugen Wüster aparis *Zamehof-radikaro* (1927), *Enciklopedia vortaro Esperanto-Germana* (1923-

1929), e nombroza pri-lingua artikli.

Da Grosjean-Maupin es mencionenda la sempre uzata *Plena Vortaro* (1930), qua havis grandega influo sur la linguo, e qua aparis en mult editi (kun Suplemento da G. Waringhien).

La poeti dil duesma periodo

Kolomano Kalocsay

K. Kalocsay (1891-1976), hungaro, esas homo kun tre ampla arto-domeno, en qua lua genio povis developesar. Il esis mediko ed universitatala profesoro, originala poeto, kompozis muziko, facis linguala studii pri poetiko, e pri gramatiko di Esperanto, e multe tradukis aden ta linguo.

Ek lua tradukuri, ni remarkas, inter le multa, le sequanta: *Johano la Brava* (Petőfi, 1923, recente rieditita), *La tragedio de la homo* (Madách, 1924, recente rieditita), *Eterna bukedo* (poezial antologio, 1931), *Romaj Elegioj* (Goethe, 1932), *Hungara Antologio* (kun altra tradukeri, 1933), *Infero* (Dante Alighieri: gigantatra laboro en *terza rima*, 1933), *La floroj de l' malbono* (Baudelaire, kun altri, 1957), *Kantoj kaj romancoj* (Heine, ed anke kun altri, 1969), *Reĝo Lear* (Shakespeare, 1966), *Somermeznokta songô* (Shakesperare, 1967), *La tempesto* (Shakespeare, 1972).

Il esis un ek la du chef-redakteri dil precipua esperantala literaturala revuo *Literatura Mondo* (1922-1926, 1931-1939, 1947-1949), ed il kunlaboris a multa revui, quala i.a. *La Nica Literatura Revuo* (1955-1962), *Monda Kulturo* (1962-1966), *Norda Prismo, Horizonto.*

Lua unesma originala poemaro esis *Mondo kaj Koro* (1921, 1970). La duesma esis *Strecîta kordo* (1931). Antologio de poemi da Kalocsay aparis en 1971: *La kremo de Kalocsay*.

Kalocsay esis la poeto, qua strukturizis teoriale e praktikale la tota tradiciono literaturala e poeziala di Esperanto. Lua poemi esas, kontenajale e formale, mikra (o mem granda) juveli, qui povas komparesar sen timo ad irga altra poemo en nacionala lingui. Kalocsay konsideresas "patro" dil esperantala poeti, e la bardo fondinta la vera moderna poezio klasika en Esparanto, a qua il sucesis donar dimensiono humanista.

Yen, en lo sequanta, mikra poemo, trovebla en *EA*, en pag. 155.

Grui
___

En triangulo
la grui trupe iras.
Liter' gigantatra!
Me pronuncar VO volus,
Ma Ve me nur sospiras.

E yen altra mikra juvelo, di qua l' originalajo es trovebla en *EA*, en pag. 156:

Krizo

Amar plu longe
kam amesar: jaluza
esar o kun kompato:
Tormento – preske sama.

Kongresala Runo es tipala poemo da Kalocsay, ube lua maestraleso montresas sive en l' idei, sive en la formo. Ta runo skriptesis okazione dil Universala Kongreso di Esperanto en Finlando, segun tekniko tipale finlandana, qua nun es klasika anke en l' Esperanto-literaturo. L'originalajo trovesas en *EA*, en pag. 115.

Kongresala runo

Vokas voc' di Väinemöinen,
vibras vok' en vag' dil vento
e lun mujas tre lontana
monti, mari murmuranta.

La potent antiqua patro
di la kanti karezanta,
ita brav' kun la brilanta
balayanta blanka barbo
ed an kordio kun *kantelo
di qua kordi sono-sorcas,
sem- raviso en la sini:
Väinenöinen, nun vekinta,
vaste, veke, verve vokas,
luras il ad land' dil lagi
por festar kun filii frate.

Vibras vok' en vag' dil vento:
«Sonjis me en santa sino
di Finlando e repozis
en la revi, rimemori
di la filii inspirita.
Ma me audis vok' dil Tempo,
men del ter' muskoza tiris
ca sonora sorco-soni.

Me admiras hik miraklo:
patrolinguo di la mondo:
linguo, qua liutatre sonas,
bersas, jokas sur la labii,
flatas, flustras, flirte flugas,
dolce donas dorlotado,

mujas quale maro vasta,
kun titano-tono tondras:
ideala, dign moyeno,
instrumento konkursanta
kun la kordi dil kantelo.

Me admiras hik miraklo:
potentes’ fablale forta,
qua ja tegas tota tero
e per amo par-armizas,
ek la grupi dividita
dil populi nun preparas
fuzas frata familiego,
centra cirklo sub la radii
dil eterna esper-stelo.
Nun ageskez, elementi,
resonadez en la landi
veka, vibra, vasta voco
di la nobla nova senso!

Am-armeo! Kolektesez!
Armi esez l’ am’ ardora!
Festez kun la filii frate,
laboradez sen fatigo!
Luktez ferme, faire, forte
E sufokez kolo-kapte
ica urso ulno-ungla,
monstro di la Mortolando,
la milito malicoza.

Kreez kuna konstruktado
nov salviva santa Sampo:
miraklala grand muelilo
por muelar la odio, olqua
mondo monstre male mordas.
Fine, filii inspirita,
quale facis Ilmarinen,
forjez ferma firmamento,
omna cielo-charmivaji,
un pompoza mond-palaco,
pia pac’ paradizala,
kun la dolc deala doni
dil fablala feliceso ….”

A la mondo dil mil lagi,
murmurant muskoza monti,
konkursante kun la vento

vokis voc' di Väinemöinen.

En l'importanta libro pri literaturo da Gaston Waringhien *Eseoj-I*, aparis maxim importanta prozatra poemo da Kalocsay: *Homo*. Vi trovas ol en pag. 84.

Homo

Tu forjetis tua vesto haroza, la manuin distantigis del tero
E brandisinta li al cielo, tu yen stacis ed adsur la levita fronto
Tu varsigis la suno. Per forco magioza di fingri habila, en tua sklaveso tu sorcis stono, ligno, metalo, aqui ondizita.
Adsur la sovaja enti tu pozigis tua yugo,
E por pacala laboro engajesis en tua servo la fairo senbrida,
Levesis la inerta materio aden mashini, e turnis, galopis, mujis, e tua povon dis-*hurlis tra la tero,
Donis vivo e morto, anhelis tua glorio per gigantatra pulmono,
Dum ke tua rauka amo-advokanta voco fuzesis aden
Melodio sur la florifanta agri,
Soneskis la kano, e tua kordiobatin ol kantis en nokti luno-brilanta.
En tua orel': sonora melodii, en tua okul': la vidata pompo dil mondo, ed aparta mondo en tua cerebro,
Majestoza e senlimita, quale la Spaco ipsa, gravida di astri.
Tu stacas en suprajo dil ciel-atinganta turmo,
Observas tua laboruro e fiere krias fiera tua nomo: homo!

Ho! Quante volunte me kombustigus joyo-fairi sur pinti di monti,
Per kloshi me alarmus tua lando tra l' spaci distanta,
Me portus tu sur shultri al buketatra miraklo di Joyo,
tua admiranto, adoranto, extazoza kantero, festeganta partenero en festala danso eterna.
Ne esus, ho fratala gento, ho kara ed amata gento, ho kompatinda ed odiinda
E maledikata, abominata, milfoye priplorata gento,
Kordiosange nutrata shamo mea: Homo!

Ve! Laceresas la vorti dil himno gloriizanta,
Extingesas la joyofairi, akre plorigas la fumur' la okuli,
La kloshi krevas,
Velkas joy-flori : trunki trempesis aden veneno.
E quon admiror? Arto di asasinado? Quan adoror? Falinta anjelo? Quon kantor? Lamento e jemo? Quon dansor? Morto-danso sur ruini?

E pro quo itere parolor? Tu savas ya!
Dolorigis la exempli la pronuncanta boko.
Ve, omno vana! La sola solvo esas
Refujar de tu, refujar
Che la fidel okuli dil animali inocenta,
Che la dolca verdeso di branchi tensanta su heroale a cielo
E che la tragika muteso dil stoni.

Julio Bághy

Gyula Bághy (plu konocata kom "Julio") esis anke hungaro, qua naskis en 1891 e mortis en 1967. Il esis profesionala autoro ed aktoro. Bághy esis la populala poeto, qua savis interpretar l'idealismal bazo dil motivizo dil Esperantal movemento; dum ke Kalocsay esis la duktero dil klasika formi, Bághy esis la duktero dil movemento "valor-" e ne (nur) "form-" -orientizita. Il ne multe suciis formala problemi, quankam il skriptis en perfekta linguo, sub la dikto direta dal interna inspiro. Es do karakterizala, ke Bághy skriptis en omna literaturala domeno, kun l' ecepto dil tradukala literaturo.

Ilua maxim importanta libri poeziala esas: *Preter la vivo* (1922), qua es probable lua chef-verko poeziala; *Pilgrimo* (1926), *La vagabondo kantas* (1933), *Ĉielarko* (1966), e la maxim recenta *Aŭtunaj folioj* (1970).

Bághy esis anke tre kreiva en la domeno dil originala romani e noveli. Ni remarkas le sequanta: *Dancu marionetoj!* (novelaro, 1927), *Migranta plumo* (novelaro, 1929), *Verdaj donkiĥotoj* (mikra romano, 1933), *La teatra korbo* (novelaro, 1934), *Koloroj* (novelaro, 1960).

Maxim importanta esas ilua originala romano *Viktimoj* (1925, 1930, 1970), ed olua duro, *Sur sanga tero* (1930, 1933, 1970). Min sucesoza esis la satirala romano *Hura!* (1930), e ne tro interesiva esis la romaneto *Printempo en la aŭtuno* (1931, recente rieditita).

Da Bághy importanta es anke la dramati, de qui maxim konocata esas la ja recitita *Samumo*, *La holanda pupo*, e precipue *Sonĝe sub pomarbo* (1956), ampla lirika dramato.

Yen, por komencar, famoza poemo, qua deskriptas lua patro. Ol es trovebla en *EA*, en pagino 157.

Mea patro e me

Dramat-aktoro esis mea patro,
fato-ruptita, a me kar oldul',
qua, recitante roli en teatro,
lakrimifigis sempre omn okul' …

Dramat-aktoro esis mea patro …
Me, obedianta filio generit,
por me selektis roli en teatro –
ploro vishar per tre kordiala rid'.

Yen altra konocata poemo. La lekteri trovas l' originalajo en *Ora Duopo*, en pag. 31.

La vagero kantas

Me migrez, sempre migrez, migrez for,
omnube lasos ulo del pektor',
a hem' sospiras en stranjera ter',
ma, heme, sklavo rev- esar liber.
Kurar itere til respir-halt'
de ombro sombra a la suno alt;
yen vivo mea: migro e sospir' …
E halt' – vinkeso; e la gan' – en ir'.

Me vishas konsolace altr lakrim',
ma fluas ploro fluse del intim'.
Bufone jokas dop celit bitres'
mirante ula varma anm-karez',
me dividesas kun jeneroza sent'
e pose plendas pro la tard repent';
yen fato mea: dono e recev' …
Semado van, ed ank senfrukta rev'.

A me ca vorti semblas tote sam:
ideo vera, skopo bona, am' …
Me savas, ke la tot glorioza mond'
nur esas en dezerto sika font'.
Ma cherp' ek ol, por viv-defens',
postulas verso di le propra sens'.
Destino: klara vido, blind admir' …
Inferno sobra, migro en delir'.

Lajos Tárkony

Lajos Tárkony, hungaro, apartenis a la skolo qua formacesis cirkum la skripteri en Budapest. Il naskis en 1902, e lernis Esperanto en 1919. Il kelke tradukis (precipue por *Hungara antologio*, 1933), kunlaboris en l' importanta revuo *Literatura Mondo*, publisis esayi pri literaturkritiko (*De paĝo al paĝo*, 1932). Lua unesma poemaro aparis en antologio de laboruri da yuna poeti: *Dekdu poetoj* (1932). Ampla e reprezentiva kolekturo de poemi da Tárkony aparis en 1964: *Soifo*. Tárkony es poeto kun versi tre klasika, kun inspiro delikata, e kontinua.

Yen unesma poemeto, sen titulo, qua trovesas en *EA*, en pag. 271.

La treno lente
vehas ye la voyo:
la val' brilanta

saluto dop me sendas.
Ka por lasta foyo?

Yen, nun, altra mikra sentitula poemo, trovebla, originale, en *Soifo*, en pag. 137.

En la garden' dil ami ja velkinta
me vagas sur voyeti labirinta.
La Temp' me volvas, e defensas kontre
dornoz arbusti, branchi piko-pinta.

Ne mankas mikra poemo pri la poeti, quan vu povas trovar en *Soifo*, en pag. 141.

Poeti

Ho admirat maestri dil vers-forjo!
En nigra vivo-magio – bona sorco,
en perdo-vag' dil voy' diret vi esas
voymontranta splendida santa torcho!

Lasta renkontro esas melankolioza poemo plu longa, qua trovesas, sempre en *Soifo*, en pag. 77.

Lasta renkontro

E men riklozos mea soleso labirinta,
nam tun lejere portos de me destin' per ali.
Seren acensos supre, brilant en la batali,
tua spirit' en kadro tre yun ed admirinda.

Se men la tero celos en sua sino blinda
e mea kapo olda sur ston-kusen' repozos,
ka sur la lag' di tua okuli blua krozos
ombr' lakrimal, kelkfoye, di me, poet' mortinta?

Kand anke por tu frapos ultempe klok' sinistra,
tu ya ne restos sola sur lito di la morto:
ca flam' en mea kordio transvivos, tomb-rezista,

e tun ritrovos lore por lasta adio-vorto,
e ja veloza tua regardon explorante
- Me amas tu! – susuras en desper' plorante.

Helmi Dresen

Estoniana poetino naskinta en 1896, Helmi Dresen anke abundante tradukis. El esis un ek la maxim aktiva kunlaboreri dil revuo *Literatura Mondo* (qua nun ne plus aparas). Malgre alta evo el es sempre aktiva, o kunlaboras anke a moderna literaturala revui. Elua poemi aparis unesme en *Dekdu poetoj*

(1932), e. plu tarde, en propra tomo *Norda Naturo* (1967). El esas sincera, humanista e natur-amanta voco dil poezio internaciona, qua, formale, profunde influesis dal maestri dil budapestala skolo.

Yen unesma poemo, sen titulo, di qua la originalajo trovesas en *EA*, en pag. 301.

Al ter' klemite
la juniper-arbusti
blotis- humile.
Sur oli plombe pezas
la cielo dil agosto.

En *Norda Naturo*, en pag. 114, ni trovas ecelanta poemo:

Krepuskulo

Ya esis sun' sur horizont' sang-reda:
ocidis olun fera dorno.
Or, febla, e ja pront al lukto-cedo,
nekombatinte fugis jorno.

La suno mortis ja, ne plus videbla,
samtempe pasis for la lumo,
sub veli di la krepuskul' tenebra
ros-guti ploris de la luno.

Ma lor, konsolacive, yen expozis
juvelin sua l' ampla cielo,
e Fablo-landon par-kompozis
sur nigra tel' la orea steli.

Nikolaj Kurzens

La latvo Nikolaj Kurzens (1910-1958), esis redaktero dil revuo *Ondo de Daŭgava* (1932-1934), e kunlaborero fidela di *Literatura Mondo*, e di *Norda Literaturo*. Lua originala poemi aparis en l' antologio *Dekdu poetoj*, e, plu tarde, anke en la tomo *Mia spektro* (1938). Il es tipala reprezentanto di dekadanta (o forsan expresionista?) poezio, qua uzas, tamen, splendida formala skemi.

Me tradukis unesma poemo, quan vi povas trovar en *EA*, en pag. 342. Ol ne havas titulo.

Lasez
ya lasez me ulfoye!
Vi vidas ya:
cadie
formetis me
e laceris
la blanka, rigida krago dil Deco,

e la Etiko-kravaton
me suspendis an la mur’ dil Oblivio.
Lasez!
Fine
ya hom’ me esas,
        ya
deziras anke me
esar bestio por horo
e lekar sango!

Altr importanta poemo, anke sen titulo, aparis en *EA*, p. 350.

Halto sur voyo adsupra
es ya – retroglito.
Evito dil fato dil kreo -
ne-digna peris’.

Ni aceptez, dum ke ni es sur ceno,
ca klara kompreno:
Unike vivar ne suficas:
Agar necesesas!

Hendrik Adamson

Hendrik Adamson esis estoniana poeto, qua havis desfacila e doloroza vivo. Il naskis en 1891, e mortis en 1947. Lua poemi aparis unesme en *Dekdu poetoj* (1934). Erste en 1967 aparis tota poemlibro: *Vesperkanto*. Ja la titulo indikas, ke l’ autoro es poeto melankolioza, tre intime ligita al naturo.

Me prizentas hike nur un poemo, trovebla en *Vesperkanto*, en pag. 25.

Idilio

Kato murmuras, la ruko susuras,
kant-zumas evoza l’ avin’
dum la vespero *fuska quale musko
kun la katet’ en la sin’.
« Katyuno katina ! » – gambolas yen Lina,
nepino redvanga filiino pursanga
de la Kaleva gent’.
E kantas l’ avino, askoltas la Lina,
murmuras la kato, susuras la ruko,
e siblas flutatre la vent’.

Georgo E. Maura

Maxim perfekta klasikisto dil budapestala skolo esas Georgo Maura, pseudonimo dil paris-ana esayisto ed autoro Gaston Waringhien. L' unesma poemi da Maura aparis en *Dekdu poetoj* (1934), plu tarde aparis anke la poemkolekturo *Duonvoĉe* (duesma edito ampligita en 1963). Il kunlaboris anke kun *Literatura Mondo*, e kun *La Nica Literatura Revuo*.

Yen tri mikra (nedependanta) juveli skriptita "segun japoniana maniero", sen tituli. Oli aparis en *EA*, en pag. 304.

Blanka pruino, sangea suno
sur la vitri dil fenestri.
Aer', kristala stono!

Ho la pluvo dil matino!
Quale kapo sur kuseno:
rideto inter lakrimi…

Rozea lumo di la nubi,
decembro-jorno, grize rozea -
tarda am' en vivo.

Maxim interesiva poeziala experimento esas la "universi en un sola verso": omna verso es nedependanta poemo! Yen selekto de "un-versa universi", trovebla en *Duonvoĉe*.

Fardizita bok', red fisho perdita inter lokli …

Ardorant kultel' en kordio dil nokto, luno nivea.

Adtere kristale jetas alaudo sunpeceti.

Yen, un pos l' altra la viv-petali falas.

Sur pavar-aquo florifas *nimfeo: strad-lanterno.

Julio super agri, cielo varma, pluvas.

Abelo lasta zumas super la lasta rozo.

Dormon – *ignotum mare* – me sen busolo driftas.

Yen altra mikra perlo, quan me trovis en *Duonvoĉe*, en pag. 61.

<u>Ek vagono</u>

Trans la cieloza river'
tra la vitri dil fenestri
an la dishi manjas la familii
en krepuskulo dil vesper'.
Eklektika strado-astri
brilas inter l' arbor-folii.
Flave griza horizont'.

E super oli
kolosala kamentubi
sputas fairo tra fumnubi
– nia monstr idoli …

Peter Peneter

Peter Peneter nultempe existis. Parolesas pri pseudonimo di konocata poeto, K. Kalocsay ipsa. Peneter es poeto erotika, ma ne laciva. La fiktiva biografio di Peneter propozas mem nasko- e morto-dati (1891 e 1953). L' erotika sonetaro da Peneter aparis unesme en *Sekretaj Sonetoj* (1932), e plu tarde, en nova edito di ca libro, qua trovesas en *Libro de Amo* (1965).

Yen tipala – e tre eleganta – soneto (XLIX: 49), trovebla en pag. 86 di *Libro de Amo*.

<u>Soneto XLIX</u>

Forsan milfoye sensis ni ardoro,
dum ke en fervoroza jac'repozis ni,
milfoye a la korpi impozis ni
adoro-sakrifik' al am-langoro.

Ed en ca varm artala amoza koro
senhalte, am-donace ludis ni,
atenco probis, e parstudiis ni
la tot amoro-skol' sen ul pudoro.

Ma esas sempre same *intensiv
l'instanto dil Extaz' qua ni yen mordas, e
kande super dig' nerezistiv

nin flam-rivero di Volupto portas,
dum tala ya centopligita viv'
stertore ni jemeskas: "Ve, me mortas"!

Magda Carlsson

Magda Carlssson esas sueda poetino, naskinta en 1896, e mortinta en 1971. El esis fidela dicipulo dil maestri hungara. Malgre la fakto, ke el tre poke skriptis originale, e multe plu preferis la tradukado, elua poemi esas apreciata peci di formala perfekteso e di kontenajala humanismo. Ek elua tradukuri, maxim konocata esas *Sveda Poemaro*, 1954, kun poemi, quin Carlsson prenis de 29 sueda poeti.

Hike ni prizentas poemeto, qua esas la simbolo dil tota poeziala aktivesado di M. Carlsson: *It recte, nihil time*t (Se vi vivos honeste, vi timos nulo). Ol es trovebla en *EA*, en pag. 529.

It recte, nihil timet

Senfine povus ni ya diskutar,
disputar, asertar e refutar:
Ka regnar liberes' mustas en l' arto?
Od es necesa forsan Magna Charto?

O ka suficus l' okuli lavar
Por nia nigra prudeso salvar?
Felicigant donacon e sekura
kad on exilez a kamer' obskura?

Importas en literatur' l' intenco.
Olun sondez, ho artistal koncienco!
Se verko vizas nur l' artal vereso,
e l' expresuri montras modereso,

nam kultivita dal kustum' bongusta,
l' autoro povas, su sentante yusta,
stacar tranquile sub kritik' mem dura
kun rekta dors' e kun regardo pura.

Ludmila Jevsejeva

Ludmila Jevsejeva naskis en 1913 ed esis aktiva en sua patrio, Latvia. El esis tre fekunda, precipue ante la duesma mondo-milito. Elua originala poemi aparis en la kolekturo *Naŭ poetoj* (1938), en la libro *Spite la vivon* (1928), ed en diversa literaturala revui, quala *Literatura Mondo* e *La Suda Stelo*. La sequanta poemo trovesas en *EA*, en pag. 322.

Autunal melodio

Silencas park'. L' aleo nigr es muta.
En laub' lontana l' ombri jokas quaz fantom'.
Autun' sospiras melodioze fluta,
on aud- melankolioz preludo-son'.

Banala nuda fauno stonigita
satane rid- a stel' qua falas a dekliv'
dal lego dil *sekuli – mortigita.
Nek la beleso duras – nek la viv' …

Silencas park', nur sub la ped' tro lenta
susuras folii flava pri la mort'.
Ya nulo duras! … Fauno indolenta
ridetas, ma sen kompatema vort'.

Ferenc Szilágyi

Anke Szilághy (1895-1967) esis hungaro. Il skriptis tre poka originala poemi. Le maxim bela, ed olti dil yuna evo, aparis en *Dekdu poetoj*. Il konocesas plu bone kom valoroza prozifisto. Ilua noveli aparis en diversa libri: *Trans la fabeloceano* (1931, 1972), *La granda aventuro* (1945), *Inter sudo kaj nordo* (1950), *Koko krias jam* (1955). Il es l' autoro anke di romaneto interesiva, *Mistero minora* (1958). Ilua tradukuri esas multa: i.a. il kontributis a *Hungara Antologio* (1933), ed a *Sveda novelaro* (1950). Il fondis e redaktis la valoroza literaturala revuo *Norda Prismo*, qua recente fuzesis kun *Literatura Foiro*.

Yen bela poemo, dedikita a L.L. Zamenhof. L' originalajo lektesas en *EA*, en pag. 295.

Zamenhof

La boki brule sputis sango-vorti,
la mond' ardoris, ploris paco-pens'
e blinde serchis voyon sola homo,
en fulminad' me vagis sen defens'
shifoni pendis del homala korpi,
inundo bruisis, tondre mujis plombo;
ma me kredis, frato: flugis
a la ter' kolombo.

Forflugis plore flam-purpura nubi,
fantom-amaso me minacis – dum
ke la tombi osto-mili parvomis,
inflesis sorce yen la marsho-hum'.
Kred-parki, fati dronis su en nokto,
demon' drashadis, falis tondra bombo,
ma me vidis, frato, flugis
a la ter' kolombo.

Ho, vane hom' blasfemi dicas a me,
ho, vane tensas su yen omn krimin',
ho, vane tentas men la ciel', ter-tremo.
bombardo, nubo ne esos mea fin'.
Ho vane yen kaos' me quirlas ronde,
pacem me es, ne servas me por tombo;
dicez kun me, frato: – flugis
a la ter' kolombo!

Evgenij Mikhalski

Multa esperantala poeti havis klaso-konciala vido-punto, en la senco di aparteno al marxista partiso. Probable la maxim granda autoro, qua apartenis a ca "skolo" (marxista), dil penso, esis la sovietala Mikhalski, ukrainana docisto e bibliotekisto, qua naskis en 1897, e mortis pro Stalinala persekuti en

1937. Il kunlaboris a diversa literaturala revui, quala *Literatura Mondo*, *La nova etapo*, *La nova epoko*, *Sennacieca Revuo*. Il kunfondis IAREV (Internaciona Asociuro di Revolucionera Skripteri (1931-1937). Ilua originala poem-libri esas *La unua ondo* (kun ula Polakov, 1918), *Du poemoj* (1922), *Prologo* (1929), *Fajro kuracas* (1932). *Reforĝo de l' homo* (1933-34): granda poemo, de qua restas nur fragmenti. Il multe tradukis de Pushkin, Gogol, Tolstoj, Ostrovskiy, Sholokov, edc. Il esis poeto ardoranta, impetuoza en sua pasiono por la futura homo, quan evolucionigos la revoluciono sociala. Il esas, rezumale, valoroza interpretero di su-altriganta sociala situeso.

Ni tradukas hike poemo sen titulo, aparinta anke en *EA*, en pag. 229.

Avan altar' dil Eterna Spirito
stacas me – spano di la Olda Mond' –
kun kron' de superstico, kun ceptro de mito,
kun de prejudiki fund'.

Kandel' di la kred' su extingas, parbrulas,
disaromifas incens',
ma arogar en cerebro stimulas
nun sakrileja pens'.

Me falas surgenue e pregas profane,
a qua e pri quo, ma ne savas ya mem,
ma me bone sentas, ke nure me ganos
saneso en la solvur' di ca problem'.

Nikolaj Hohlov

Nikolaj Hohlov esis sovietiano, politikale e poeziale tre diferanta de Mikhalski. Il esis ekonomikisto, qua naskis en 1891, e mortis en 1953. Il multe tradukis, precipue de Drozdov, Doroshevich e Tolstoj. Ilua eleganta poemi aparis en *Literatura Mondo,* ma anke en propra libro *La Tajdo* (1928).

Yen splendida poemo, trovebla en *EA,* en pag. 201.

La lunal ebrieso

Yen – ol brilas, mea luno,
virgin-marko am-lucerna,
nuna mamo de latuno
sporno por ni ya eterna ...

Yen – ol tranas, pala forco,
tra l' cipresi: ombro-lango -
e la tero sub la sorco
paroxisme varsas sango.

Yen – ol pasas, nokt-homino -
tre sorcanta, rafinita -
la komenc’ e la kulmino
dil pasiono sen-evita.

Yen – titil- ol e sufokas
en l’extingo di omn shamo,
yen – ol vokas, laute vokas:
Ulun kaptez nun por amo!

Submersesas la spiriti,
vinke pulsas la pektori,
esas for la temp-limiti,
same kam ya la pudori …

Ta vivanta kordiin pare
magio ligas per *sonata*
por ul ofro sur-altare
a le Hero ed Hekata

En flamanta roz-kolori
yun virgin’ en am-burjono
e nun, vice hom-paroli
ekas longa kiso-sono…

Ah – dronante en l’ inspiro
dil tentanta nokto-disko,
es joyoz esar hik viro
e facila – odalisko.

Specale bela poemo esas ica poemo, qua esas trovebla en *EA*, en pag. 200.

<u>Chante-Cler</u>

Saluto, herald’ matinala, tro frua, tro fru tua krio:
ankor ni kareas la lum’ ed en ciel’ tote mankas lum-strio:
repozas, en dolca sonjado droninte, pacema vilajo
e stern- krepuskulo la roso sur tota pratala vizajo.

Ni du, kamaradi sendorma, es du guatem sentineli :
Tu krias – me skribas la versi del kordio-marveli,
probable tun audas ya nulu, agnoskos ya nulu probable
vereso di mea poemi – ve, on ne atencos kapable.

Egale! Salutez la suno, heraldo dil balde naskonta
autoro di nova ca jorno, celata dop nub’ horizonta:

Ma anke salutez la nasko dil nov fru auror’ e dil jorno,
celata en l’ anmo homala rigida qual roko o korno.

Alarmez, do, hano or-pluma… ye l’ fino dil nokto-dejuni
poeto e hano anuncez l’ arivo dil rozea aurori!
Vi vokez, ed audez, havanti di kordii e sana oreli,
l’ aklam’ al auroro tot-nova en kri’ da la du sentineli!

Nikojal Vladimirovich Nekrasov

Il esis poeto sovietala, qua naskis en 1900, en Rusia, e mortis ibe, probable dum la duesma mondomilito. Il esis poke fekunda, ma ankore nun alte apreciata autoro, precipue di poemi.

Hike ni prizentas soneto (l’okesma), qua esas trovebla en *EA*, en pag. 217. Ta soneti dedikesis al idealo di linguo internaciona.

Soneto (8)

Kun kordio granda tre dil univers’,
kun la spirito vasta dil homaro
detali diferanta e divers
ligita esez preter omna baro.

Ni ruptez ca bari en dispers’
kun lukto sukusanta sen deklaro
e lore ya rinaskez pos renvers’
universala nia kolegaro.

Ni sendez lore quik a muzeal adreso
restaji kripla di la tiraneso
di la kaos’ dil lingui ya tilnun homala:

internaciona nia bel dialekt’
kulturpotenta esos en efekt’
plu kam antiqua formi idiomala.

Imre (Emeriko) Baranyai

Imre Baranyai, hungaro, havis pseudonimo: Emba. Il naskis en 1902. Il kombatis dum sua tota vivo en la komunista partiso. Il mortis en 1961. Sempre fidela a sua ideali, il skribis poemi anke dum la persekuti kontre la mondolinguala movemento inter 1951 e 1956. Il es la autoro dil poem-libri *La Profeto* (qua kontenas anke tradukuri:1934), *En Ekzilo* (1938), ed *Ekzilo kaj Azilo* (1962). Interesiva esas la romaneto aparinta en 1936: *Maria kaj la grupo*.

Hike ni propozas la poemeto aparinta en *EA*, en pag. 325.

Dio di mea vivo

Dum nokto: mili de kandeli,
sospir' revanta … steli … steli …

Matine: kuro dop Fortuno,
esperi nova – nova suno.

Dumjorne, van sudor' e krio;
nov iluzioni – nova dio.

Yen mortis nova viv-espero.
Me sidas stulte en vespero.

Yen nun altra poemo, *Iam*, trovebla en *EA*, en pag. 324.

Olim

Dop memor-kurteno vel-simila,
quik levita per profunda jem',
quale lumo lontana, debila,
vibreskas nun di lo pasint la tem'.

Brilis longe ante nun la suno,
misterioze zumis la forest'.
ridis blua ciel' per varma lumo
super l' ondizita grano-fest'.

Streta esis lore mea mondo …
Stacis la kastel' en olua mez',
olu finis trans la agr' an monto
ube bovi jacis dum di-mez'.

Omn ya esis bela, mem ul budo
trans l' ombroza parko dil kastel',
ek la bud-fenestro, me, nur bubo,
koncie revis la vespero-stel'.

Semble, en mond' pacoza, me me vidis;
astonesas me sen ul kun-sento.
Ke sur la patral vizajo sidas
sempre bitr expreso di tormento.

Leendert Cornelis Deijk

Deijk esis nederlandana poeto, sen specala aparteno. Il esis favoroza al laboristaro, ma ne esis revolucionero. Il naskis en 1919. Il laboris kom portuo-laboristo. Il ne multe skriptis, malgre granda talento. Kelka poemi naracas la germana-nazial okupado di Nederlando. Li aparis en *Malgranda Revuo*, en Suedia, la sola revuo qua aparis dum la mondo-milito, sub la redakto da Stellan Engholm.

Hike ni propozas al lekteri poemo, trovebla en *EA*, en pag. 386.

<u>Vane</u>

Sur muskoza bosk-latero
morge sonos la impero:
Feuer!
Duadek pafi, e me mortos …
Duadek havos me sen vorto
sur muskoza bosk-latero.
Feuer!
morge sonos la impero.

Sub folioza branch-altaro
morge krios la barbaro
Feuer!
Duadek tondri – plombo-vomo!
Siblos junki – *Ecce Homo*
sub folioza branch-altaro!
Feuer!
morge krios la barbaro …

Kapo rekta en matino!
morg eventos l' abomino:
Feuer!
Duadek – sklavi; me – libera!
Mort' ne importas, se me fiera
kun kap' rekta en matino …
Feuer!
Vane eventos l' abomino!

Leonard Nowell Newell

L' autoro, anglo, naskis en 1902, e mortis en 1968. Il kunlaboris a maxim diversa revui, quala *Literatura Mondo*, *Heroldo de Esperanto*, *La Nica Literatura Revuo*, *Norda Prismo*. Eleganta poemi da Newell aparis anke en la kolekturo *Dekdu poetoj* (1934). Il es tamen plu konocata pro sua novelaro, qua aparis en 1938: *Bakŝiŝ*, ampla maestro-verko dil naraco-arto. Tre importanta es lua tradukuro de Shakespeare: *Hamleto*, qua aparis en 1964. Tre valoroza esas la komparo di ca tradukuro kun olta da Zamenhof, multe plu anciena (1894).

Hike ni prizentas poemo, qua es indikilo dil reciproka stranjeresko inter l' Ido- e l' Esperanto-movementi (e literaturi): Esperantal autoro sentas principa solidareso kun l' autoro idista, ma ne plus havas konkreta informi pri ta paralela movemento. A ca poemo respondis Andreas Juste per sua satirala kinesma epistolo (*Por respondar a verd akuzi*, 1972). Anke me respondas a ca poemo: ya tamen per ca libro, e per altri, pri l' Ido-literaturo, -bibliografio e -kulturo. La titulo dil poemo es *La lasta* (dedikite amikale ad Idista poeto), ed es trovebla en *EA*, en pag. 310.

La lasta

Quale soldato kantas romana sola
en lasta frontier' obliviita,
tenaca an sua posteno
dum ke destruktas patrion barbari;

Quale sur morto-tero traur-kantas
sua amatin lasta homido,
sub nivuni mute fluktuanta
dum vartado dil blinda kaoso:

Tale Idisto lasta tu kantas
triste al mondo, qua ja obliviis
la linguo da tu amegata.
Ho, poeto fidela, saluto!

Raymond Schwartz

Franca lorenano, Schwartz naskis en 1894, en epoko, kande ta parto di Lorena apartenis ankore a Germania. Il mortis en 1973. Il esis la maestro dil esperantal satirala poezio, romano, novelo, e teatro, quin il duktis a talentoza perfekteso. Il esis vera equilibristo di la linguo, qua en lua manui divenis instrumento por habila jonglado, e nuancoza kaptilo dil penso. Il ne multe tradukis. Schwartz kunlaboris kun revui: *Literatura Mondo*, *Franca Esperantisto*, *La Nica Literatura Revuo*, *Sennacieca Revuo*, ed il esis redaktero dil humurala revuo *La Pirato* (1933-36). Ilua poemi satirala aparis en *Verdkata testamento* (1926, 1930), *La stranga butiko* (1931), *La ĝoja podio* (1949). En 1930 aparis anke la romaneto *Annie kaj Mortmartre*, recente rieditita. Erste en 1963 aparis ilua granda epika romano *Kiel akvo del rivero*… Kolekturo de ilua noveli publikigesis en 1971: *Vole … novele*, ed en 1972 aparis ilua lasta kolekturo kun recenta poemi e noveli satirala: *… kun siaspeca spico*. Schwartz konsideresas la patro dil esperantala kabareto-arto.

Yen mikra poemo, trovebla en *EA*, en pag. 255.

Lirik' e praktiko
(Liriko segun la germana poeto Heinrich Heine)

"De mea ploro kreskas
la viol' ed anemoni

e tra sospiri mea
fremisas sturn-kansoni …”

(Praktikala respondo segun la holandana komercisto van Dal)

“Or bone, – tua florin
tu vendos kun profit,
e tua sturnin manjos
kun bel san apetito!”

Konocata es anke la sequanta poemo, trovebla en *EA*, en pag. 254.

La mendikistulo

Omnadie ye l’ vespero
ven- mendikistulo,
ed il stacas dum long hori
an la strad angulo.

Forsan yarin kinadek il
evas mizer-maske,
fakte la kompato-veki
esas lua tasko.

Insistante il extensas
shapk’ krasoza, tusas
per pulmoni ftizia,
qui la kap’ sukusas.

Il al bona muliereti
magra danko glutas, -
dop avara senkordiuli
kun indign’ il sputas.

E senbruise, klaudikante,
quala il arivas,
il, nu, quaze nokta ombro
nun la loko livas.

Omnadie dum nokt-mezo
sen ul egardado
pulsas men del sana dormo
bruiso sur la strado:

ica homo kun kolegi
dansas farandolo
e par-ebria ili grakas
venjo-*karmaniolo.

Jan van Schoor

Belgiana kontoristo, J. v. Schoor naskis en 1896, e mortis en 1955. Forsan min grava poeto, ilua poemi aparis en la kolekturo *Amo kaj Poezio* (1928). Il kunlaboris esencale en la traduko di *Flandra Antologio* (1930), ed ipse tradukis novelaro da L. Backelmans (1931), e la romano da F. Timmermans *Palletier* (1933).

La sequanta poemo esas trovebla en *EA*, en pag. 195.

Tra la stradi

Me en l' urbo belg Antwerpen
tra l' bulvardi e la stradi
multafoye tra la marsho
dil chagreni mea vadis.

En la mez' di bruis' ne-homa:
rauka, tondras *jazz*-band-ludo,
me, timide, mea kanti
ludas nur per shalmo-fluto.

Charles Baudoin

Charles Baudoin esis famoza suisa psikologo e psikanalizisto, qua developis propra psikoterapiala skolo bone konocata. Dum multa yari il esis anke direktero dil Instituto Jean-Jacques Rousseau, importanta pedagogiala institucuro di Genève, ye universitatala nivelo. Il ne multe skriptis originale en Esperanto, ma kelka poemi esas tre talentoza. Il meritas menciono, malgre la fakto, ke la esperantal publiko poke lektis pri e de ilu.

Yen poemeto tre modernastila (fakte: en poeziala prozo), qua aparis lor lua morto, en *Svisa Espero*, 4/1965.

Me tedesis dal vorti

Me tedesis dal vorti, dal idei, quin me tro ofte krumplis, – qui similesas a sordida jurnali sur la peizajo.
Me tedesis da omno quo elevas su inter mea respondo e l' advoki dal mondo.
Me volas rilernar la tepida tusho dil kozi.
Me volas ponderar la lejera pezo dil unesma suno konkave en la morbida manui.
Me volas rikonocar la pikanta odoro, kompozit ek musko e velkinta folii,

Qua exhalesas de-inter la fingri – dal forestala tero.
Me volas rilernar l' alfabeto di omno, quon l' infanto amoze tushas.

Lucien Thèvenin

Thèvenin esis min grava franca poeto Il vivis 1891-1962. Il propozas al lekteri kelka mikra perli di nemediata lirikal inspiro. Ilua maxim valoroza poemi aparis en la libreto *La vana kanto* (1947). Ica poemo aparis en la citita libreto, en pag. 10.

La sun' matinala

La pala, ronda luno sur la cielo kuras.
Nun nulo bruisas; nur la riveret' murmuras.
Extensas su cirkume l' ampla planajo nuda ;
en movo esas nulo en la ruro muta.

Subite krio sonas e l' aer' fendesas.
Ul triumfoza voc' l' unesma vok' transmisas.
Nun vekas hano. La naturo somnolanta
respondas al ucel' tante frue kantanta.

E, reda quale sango, an la horizonto,
la matinala sun' acensas super mondo.

Jaume Grau Casas

Inter la poeti de hispana o kataluna origino, certe Jaume Grau Casas es la maxim importanta e konocata. Grau Casas, kataluno, naskis en 1896, e mortis en 1951, en exilo. Il multe kunlaboris a *Literatura Mondo*, ed a *Kataluna Esperantisto*. Ilua originala poemi aparis en *Amaj Poemoj* (1924), *Novaj Amaj Poemoj* (1927), e *La Lasta Poemo* (1936). Il esas la redaktero dil maestrala libro *Kataluna Antologio* (1925), e tradukis, en 1926, l' importanta libro da Prudenci Bertrana *Barbaraj prozaĵoj*. La tradukita poemo esas trovebla en *EA*, en pag. 190.

A Julio Baghy

Per frosto, povres', e lament', e lakrimo
kovresas la perli di tua inspir'.
Ma li dil koldeso ne esas viktimo:
  nur – varma dezir!

Sospiro ye nobla, perfekta homaro,
sen altra makuli de sango mizer;
di paco, yusteso, plezur' – granda maro
  tra tota la ter'.

Deziro di frato-relat' inter homi
ed inter populi; di vir' a femin';
amoza konekto di singla l' atomi
    dil spaco sen fin'.

Dum ke tua kordio – la centro dil Amo -
ya sufras pro singla doloro e jem',
yen: omna cintilo di tua kordio-flamo
    divenas poem'.

Amalia Núñez Dubús

Delikata es l'inspiro dil hispana poetino Amalia Núñez-Dubús, naskinta en 1899, e longe aktiva. Elua unesma poemi aparis en *Dekdu poetoj* (1934); en 1966 aparis la versala elaboruro di Navarra-legendo: *Eterneco*.
La kurta poemo, quan vi trovas hike, esas lektebla en *EA*, en pag. 361.

Quaze formiki

Ni esas simil al formika populo,
sen-reva, sen-luma, obskur e tre pala;
ma kelka formiki perceptas autuno, e
sur lia dorsi aparas nun ali.

Sensante yen l' ali, la bestio mizera
divenas nur ebria pro joyo, pro lum',
la nov korp-organin sencese ol movas
e sur omna squamo nun brilas la sun'.

Ma floro suficas, o herb', sive vento
e del insekteto defal- la nov ali …
… ni esas simil al formika populo
Sen-reva, sen-luma, obskur e tre pala.

Ossaka kenji

Ossaka kenji (l888-1969), kun Itô saburo, esas la patro dil japoniana skolo di originala Esperanto-autori, qua tamen erste pos la duesma mondo-milito atingis tre alta literatural nivelo. Ossaka multe tradukis: diversa originala poemi ja aparis en *Perlo el Oriento* (1921), plu tarde anke en *El Orienta florbedo* (1957). Kom tradukero, Ossaka preparis *505 Poemoj*, de la klasika japoniana poem-kolekturo *Mannyô-shû* (1958).

Yen poemeto japonian-stila de la poemar-ciklo *La Skatolo de Pandora*. L'originalajo es *trovebla* en *Japana Kvodlibeto* en pag. 17.

Vere simila
tua figur' subtila
ad *enotera
floro sur ter' humila
en krepuskul' vespera
1934

La triesma periodo dil Esperantala liriko (1946-1975)

Generala introdukto

La prodromo dil nova periodo es ja trovebla inter 1945 (milito-fino) e 1950: nova voci audesas, nova autori probas emular la maestri dil budapestala skolo. Balde, ta nova voci divenas sola aktori sur la literaturala domeno: Hungaria, nun stato sub stalinista rejimo, tacigis la voci parolanta planlingui til 1956. Ma en 1951 departas, per un komuna libro (*Kvaropo*), quar autori (W. Auld, R. Rossetti, J.S. Dinwoodie, J.I. Francis) ed un editerìo ("Stafeto"), direktata da Juan Régulo-Pérez. La komencanta nov periodo dil esperantala liriko nomizesos "periodo dil skotiana skolo", nam la quar maxim importanta reprezenteri mencionita esas skoti. Li duktis revoluciono aden la lirik-arto, quankam, precipue sur tradukala domeno, li nultempe renegis la budapestal doktrino.

Inter 1950 e 1965 eventis kontinuanta augmento e kresko dil Esperanto-literaturo, koncerne sive la nombro di autori, sive la nombro di libri, sive la nombro di revui literaturala aparanta.

Informi pri manki en ca chapitro

Mea intenco esis prizentar historiala e kritikala introdukto al literaturo di Esperanto 1946-1975, qua koncernas anke lo restanta del plu anciena "skoli", la nova skoli e grupi, ne nur lirikisti e poeti, ma anke en prozo, jurnalismo, esayo, e teatro.

Ek la lirikisti, me volis prizentar al lektero reprezentiva selekto de poemi de lore importanta poeti. Me sucesis tradukar poemi dal sequanta autori: Ŝtefo Urban, Eli Urbanova, Baldur Ragnarsson, Geraldo Mattos, Edwin de Kock, Ueyama Masao, Tomita tomu, Tanaka sadami, Miyamoto Masao, Yamada Tempu, William Auld, Reto Rossetti, J.S. Dinwoodie, J.I. Francis, Ivan St. Georgiev, Karolo Piĉ, Victor Sadler, Roman Dobrzinski, Clelia Conterno Guglielminetti, R.P. Nogueira, Alexander Logvin, Kjell Walramoen, Aldo de' Giorgi, Vesna Skaljer-Race.

Me konstatas, ke mankas mult altra autori, quin me previdis introduktar aden l' Antologio: Sylla Chaves, A.D. Foote, Marjorie Boulton, Nicolino Rossi, Antonija Albert, Henri Baupierre, Claude Piron, Boĵdar Vanĉik, Salvador Gumà, Poul Thorsen, Julius Balbin, Murata keinosuke.

Regretinde, mankis tempo, e helpo (Andreas Juste, mea mentoro, desaparis de la literaturala ceno), e forsan, mankis a me anke inklineso. Do, di ca chapitro, qua mustabis esar ampla e tre komplexa, restas nur torso. Se ulfoye me povos, me kompletigos ol. Nun, ca libreto riaparas, quale me lasis ol. Nekompleta.

Poemi da autori dil triesma periodo

William Auld

Britanian autoro, o, plu precize, skota. Tre importanta anke kom esayisto.

Japoniana poemeto II
(Ca poemo aparis en *Unufingraj melodioj* en pag. 35.)

Nula vento
inklinas la bruna herbi.
Sur mond' mortanta
nula pluv-lakrimo
trauras morto-cerebri.

Japoniana poemeto III
(Ca poemo aparis en *Unufingraj melodioj* en pag. 35.)

La griza urbon
printempe suno lav-,
folii verda
pro to extaze tremas …
Me ? … dil laboro sklav'.

Noktala aviacado
(Me trovis en *Kvaropo*, en pag. 25, poemo pri nokta aviacala flugado).

Silenc' – ecepte basa zumo,
qua la oreli ne molestas.

Sen lum': ecepto: spektro-lumo
en la *kokpito fosforeskas.

Senmova *svebas tush-proxim
l' astri, quale mil lampiri.

En nova mondo me pilgrim-,
flugas en voy' dil pioniri.

Ta oldi
(En *Humoroj*, en pag. 53)

Me ne volas kredar,
ke ta oldi,
qui ye fantomi kredis,
e brulis sorcistini,
tamen multa tempon
li disipis en ca bagateli,
ma probable lin okupis
la taski dil dio,
e quale trompor
la kontrolisti.

Ma sorcistin-diveno
agreable ruptis la dial rutino;
e lo fetida del inferno,
akra sub naz-trui,
plonjigis lia vizaji
en bir-krugo plu fervoroze.

Semblas a me,
ke li multe similesis
a ni.

Inkubo
(En *Humoroj*, en pag. 36)

Me iris alonge urbo-strado
(en mea sonj' dummatina):
tranquila semblis l' anmo-stando,
l' etoso senchagrina [ne-meskina].

Subita ploro me kulbutis
(me pregas, ya, *psikiatro?!):
nam preterpasante men salutis
mea mortinta patro.

(Sequas hike l' 8-esma chapitro dil granda poemo da Auld *La infana raso*. Ica kanto aparis anke en *EA*, en pag. 405-408)

Es izoliva amar idealo
An l' oceanal fundo
la pezoz quirlo dil nigra aquo
koldes'
sen-mova

Pro quo tu populo ne reciproke amas me
    pro quo tu ne aceptas me ?
        Kredar sola
        kontre majoritato -
    yen es facila
        ma kontre mem le amata?
kurasoza monstri dil profundaji
        prim-onkli

hungro vi deskontentigas,
ma men ta mondo silencoza e nekonocata
    pulsas kri-anhelante, furioze
      e
     r
    p
   u
  s
 d
a

al stranjera humida roki
e la nubi mortanta
e benedikita infantal tranquileso
    blindes' blindes'
        mentii
me oblivias la fumo-kaktuso di hiroshima
me deziras nur okupo femino distrakto
lernas nur hazarde, oblivias multo,
selektas nur lo facila

ed oportuna
quan altri selektas por mea informo
ma ne deziras decidar, judikar, kondamnar
se lon la cirkonstanci impozas obligale
        ma es ante omno atencema
la cerebr' es tro mikra
por quo me bezonas ca sabro-dento?
me ne ja deziras mordar mea enemiko
    En la fola horo
    kande la plando gigantatra
    celos nigre la cielo
        lore me memoros
    ma tro tarde
        e pose
    la skopo tranos itere

blinda dursto, blinda disspermizo, blinde

lo squamoz groteska sukusas su asasinive
silencoze
brankioza viktimo instinte fulminifas sen-lume e la
sam-tempa prim-temp' dil abisi
duras
la skopo konsumas
ma olim la sukon pumpis
idealo nultempe soligiva
ed ulfoye ol
duras
se me ne sentas pluvo sur-vange ol
ne existas
ni konocas nur un homo e ne komprenas
omnon per un okul-paro, omnon
por sempre per dek fingro-pinti nur
vua lumbo konkava
naskis per mea tusho,
mortis
kande nokto klozis a me la okuli

n b   o d   r p r u o   e t   h m
u i   n   o   e e k t   v n o   o o

kriez hop e me saltas
me es nedisputeble saja
sagaca e ante omno atencema
nam ton on dicis a me
e me es certa, ke la mond' es plata
per mea okuli me vidis lo,
e se ol quirlesus me certe falus aden spaco
Sub la vivanta pelo formikumas vermeti.

Ni es la netacanta bestio
la flava e nigra mondo dil giganti
aurore venis senbruise ed mem l' atom-bombo
ne chanjas la ter-konturi
ne es akuzebla ni pri nia hiato-peki
la cerebro kontenas nur ni
ed es tro mikra, tro mikra
En la final e fola horo
kande la mamin laceras vitro-peci
kande trabi sakrifikesas al Fairo
kande vermi repteskas

me es la mondo Nur mea cerebron tormentas
la sunal lacero di nervi
kande morto klozas

a me l' okuli

la mondo mortas
ma la skopo
duras

e lagi lekas karezoze l' ombroza rivi
e ne existas se mankas oreli homala

la pezoz pulso dil aquo
koldes'
sen-mova
ma blinda skopo

Un ek ni
(Ica poemo trovesas en *EA*, en pag. 421)

Sidas sub lampo.
Lektas libri.
"Edukesas".

Divenas omnadie plu krumplita
Dum tri yari lasas moldar
Sua barbo
Dum dek yari lasas gibeskar
Sua shultri.
Sen-sorge las- spozino lun dupar,
Ed omnadie plu sen-resorteskas
Til uldie aston' es ja ecesiva,
e, quaze nuda mar-molusk' en konko,
il timas lasar sua kapo ad-extere.
E tro tarde
konstatas, ke nulon il parfinis,
Ripensas al olima yun' sincera
di qua l'intenc' ardoranta ne suficis.
E
sidas sub lampo
lektas libri
kadukeskas.

Victor Sadler
(Anglo, vivanta en Nederlando)

La muevi-gardero
(En *Memkritiko*, en pag. 24)

Me jokez
Kun mea desplezuro,
amiko
petro-jetanta:
tu vizas mea muevi.

Ka tu ne rikonocas me, sol-iranta mar-fantomo ? ne
vidis tua traci
deskovrita dal refluxo ?

Me savas – ic atakema vervo
en omn animali …
Ma ne protestez!
Nam quan kondamnor? Ka tun, muskul-exaltita? O
men, ecentrika muev-gardero,
qua ne amas homi?

Yen lo vera: Klara konfeso, ke l' autoro preferas l' animali, kam la homi. La prefero, ja sentebla cetere en pag. 64, ne tote igos il kara a homala lekteri. Il iteras la temo dil promeno an mareo (en pag. 60). La poeto kredeble skriptis to en periodo di nelaboro: nebezonata kom autoro, il esis aktiva un-pos-l' altra kom sacerdoto, sorcisto, e muevo-gardero. Ta lasta profesionon mem il definas "ecentrika".

Edwin De Kock
(Autoro de Sud-Afrika)

<u>Haiku</u>
(De: *Fajro sur mia lango*, en pag. 21)

Falanta plumo
tandem tushas la sulo
e stacas halte

<u>Uta</u>
(De *Fajro sur mia lango*, en pag. 21)

Ka tu remarkis
velko dil herbo-folio ?
Roko sablatra
en verda universo
kontuzis lua vivo.

<u>Sud-Afrika</u>
(De: *Fajro sur mia lango*, en pag. 26)

Dum-jorne, turmo-domi, quale fungi
dil epoko, propagas siluet-montre

sua westaleso, dum ke la ungli
dil nokto restas interne, pronte.
Ma kande la vespero en Kab-Urbo
redpede marchas aden l' ondi,
e dronesas ube olim la perturbo
dil blankrasala navi importis mondi
stranjer pos vizaj' norde pal,
lore riposedas ol la lando.
Ventatre iras muji bubalal,
e l'anxio plantacas sua plando
apud la kordio, kande Ulo venas
trans la stepi til l' unesma domi,
e su pez-respire fortranas,
fru-matine, kun la frost-fantomi.
Sur la kontinental nigra sino
pezas karg' di koncienc' e destino.

Baldur Ragnarsson
(Poeto qua vivas en Islando)

(Sen titulo: de *EA*, en pag. 549)

Reda,
reda quale sonjo
pri vintro-rozi
fluas mea sango.

Mea vivo dormas
sub nivoza strato
an rozea vango.

E la niv' extensas
sua blanka manui
per mea sango.

(Sen titulo: de *EA*, en pag. 551)

En nigra kesto
di long-hara nokti
me plendas l'existo.

Quale sugata pluvo
me lakrimi ploras
sur me ya tristo.

E sospiras vane

savar pikte piktar
la tota Kristo.

Ploro
(En *EA*, en pag. 538)

Tu esas la ploro dil nokto
sur verda planet'.

Blua lakrimi gutifas
de krianta fonti
tra turgecanta folii
adsur matrala mami.

La ploro dil nokto.
La voyajero jemas sub roki,
rati rodas radiki,
e lakrimo-flui
simbolizas misterii
sur verda fondi
e varma karno.

La ploro dil nokto
sur nia verda planet'.

Torental en la flui
til nova verdaji
per sufranta okuli,
paligas la folii.
Blua okuli buli dil nokto
konektas pala fingri
por la funeral danso.

Tu esas la ploro dil nokto
vivo, sufrado.

Roman Dobrzynski
(Polona satir-autoro)

Ka povas ni
(Epigramo, de la revuo *Paco*, 4/1972, en pag. 31)

Ka povas ni dansar kun la chapelo ?
Ka povas ni vivar sen fairo-aquo ?
Ka povas ni lernar ya duadek lingui ?
Yes, ni povas lo – ma pro quo?

Ivan St. Georgiev
(Bulgariano)

Kaskado
(De *Provo alfronti la vivon*, en pag. 53)

Aquofalo
Gaye
falas
aquoguti
fole
falas …
Mea kordio
ja sen plor' es
pala
pala
Fluez
fluge
falez
fole
e
senvole
fola
fluo!

Alexander Logvin
(Ukrainana poeto)

Lilio
(De l' poem-kolekturo *Sur la vivovojo*, en pag. 83)

Aromoza lilio:
kristala bokalo.
ma lo bel forfalas
petal' pos petalo …

Fier la homido:
infantal preludo,
kelk-tempa florifo
Plendinda konkluzo …

R.P. Nogueira
(Yun autoro braziliana: hike vi trovos tri poemeti del kolekturo *Vojo kaj vorto*, rispektive en pag. 30, 33 e 34).

Poeziala gardeno

helio
    tropi
    cirkum
    mio-
zoti
    heliotrompi

Simfonio dil dubito

ka
    yes
ma   se
    forsan
        ne

Tropikismo

Mea lando havas palmi
ube kantas generali

Geraldo Mattos
(Braziliana poeto)

Al Idista poeto
(Del poem-kolekturo *Ritmoj de vivo*, en pag. 20)

Kaduka brancho de arboro hard
la linguo, quan tu al arto penis
duktar, vivala suko ne plus tenis,
e balde divenis nur kolda part'.

La sika vorti, en pezoza garb',
koloron monoton tedive prenis,
ma nov foliar' ja gaye venis
de la preplanto, kun printempo-farb'.

Tu kriis, tu ululis, tu stertoris,
ma komprenis tun ja nula homo:
la eki trans la monti for-sonoris …

Perisis ja tua esper' idioma,
per brulo, tu pri la muteso ploris
e super la ruin' di tua Roma! …

Stefo Urban
(Cheko-slovakiana autoro. L'originalajo di ca poemo trovesas en *EA*, en pag. 482).

Tosto

Drinkez, filio, ne rapide,
drinkez, filio, lente nur!
Tro rapide ne valide,
tro rapide – sen plezur'.

Pri la bir'
pri l' dezir'
sonez la muziko.

Ne a tu,
a la vent'
vizas la prediko!

Sequas poemeto, qua, segun *Gvidlibro al Parnaso*, en pag. 60, esas japoniatra.

Strigal ululo:
kun jem' yen haltas Tempo.
La horo: Nulo.

Eli Urbanova
Cheko-slovakiana poeto, spozino di Ŝtefo Urban. L'unesma poemo venas del libro *Nur tri kolorojn*, en pag. 99).

Vin' pezoza.

Pezoz ya esis vino
quan ni lor drinkis kune.
Flamreda, en koloro,
en gust' tre dolca, ka ne?
Ni tostis… du gobleti
tinkleskis pro la joyo …
Drinkite til la fundo.
Ha, ye quantesma foyo?

E pasas di' pos dio
en rango sen varieso

e me ne es plu sobra,
ma ebria kun eceso …
Ne volas kalmeskar
la pulseganta sango.
Pezoz me sentas vino
ankore sur la lango.

La duesma poemo venas del sama libro, ed esas trovebla en pag. 21.

Propra imajo

Vizaj' di pup' porcelanatre pala.
Do ne aparta, kontree: tre banala.
Mortint ol semblus certe, se du astri
(nigra pupili: un ek la kontrasti)
ne brilus larje de-sub okulbrovi.
Quo nun altra ? Hike fiaskas yen la probi
dum la serchad' de ul charmo specala:
vizaj' di pup' porcelanatre pala.

Ueyama masao
(Poeto de Japonia. L' unesma poemeto trovesas en *Suito,* en pag. 67; le sequanta trovesas en *Kvinteto* 1969, en pag. 6, 9, 6, 11, 10).

Svebas aromo
krizantemal dum verda
restas gazono

Dum jorn' la suno,
la lun' vespere, ma ne
a me Fortuno.

Printemp' – obskura:
por la asnet' charjita
la voyo – dura.

Yen la yar-fino.
Nun repent' ed apologio
van es per vino.

Ka pac' postulas
hom-vivo-sakrifiko?
Indigne – brulo.

Cirkum kanono
rustoza tomb’ dil glorio,
– verda gazono.

Vesna Skaljer-Race
(Yugoslaviana poetino)

(Yen bela poemo del kolekturo *Maristo surmaste*, en pag. 52)

Ube tu esas, Mefisto?
ne pro oro;
pro voyajo, exploro -
ne pro oro;
pro l’ kloz’ dil feliceso-rado -
ne pro mondo-regno,

venez, povoza pekisto!

Tomita tomu
Japoniano. *De Kvinteto*, 1969, (en pag. 23 e 24), yen du poemeti.

Printempal polvon
sur arbor’ vana vidus
nur sole korvo.

« Guevara-nokto »
en hal’ klimatizita
pos « go-go »-modo.

Tanaka sadami
(Poeto japoniana. Hike vi trovas quar poemi. Le du unesma aparis en *Suito* 1967, en pag. 29 e 11, e le du sequanta aparis en *Kvinteto* 1969, en pag. 29 e 30)

Sur nuda muro
moskit’ aplastita -
nigra makulo.

Tifono venas
tirane quirlas vento,
pilono jemas.

Garden’ dezerta
sub varmes’ sufokanta
Aer’ inerta.

Nub-mar’ severa
sur Pacifiko, malgre
nov yaro bela.

Miyamoto masao
(Japoniana poeto. La tri poemi venas de *Kvinteto* 1969. Li trovesas en pag. 41, 47, 45)

Autun’ adportis
kun pluv’ funero granda:
Guevara mortis!

Murmuras maro
sudala al shalupo,
– quik februaro

Printempe sango
en la vesper’ plu bolias
– kun lang’ en lango.

Clelia Conterno Guglielminetti
(Italiana poetino. Ica poemo trovesas en la kolekto *Eta vivo*, en pag. 50).

Koncentrerio
(Mantova, 9.9.1943)

Dum tota dio me serchis tu kurante
en desesper’, tra la tota urbo,
la urb’ pro horor’ deveninte muta;
Me trovis tu – kaptita:
Trans la greti me vidis tu: tu semblis
Iesu krucagita.
Ek tu li intencis quon facar,
pro qua krimino, ek tu – tote inocenta?
E tun komprenas ca kordi raspanta
qui tun de me separas plu efikive.
Pro quo li prenis tu, e quon
dicadas li, ke tu akuzesas,
e pro quo li timas, ke tu fugos,
ke tu atingos me?
Parto de mea karno,
fragmento de mea anmo,
trans la greti
en kordal embraco,
e nun tun li vizos

per la mitraliosi,
e nun du fera monstri
trananta su sur du kateni
movas su kontre tu,
turnas vers tu la boko dil kanoni.
Nun venas, nun venas,
Atingas tun morto,
lun jetas vers tu
un ek ca komandi
sika, nekomprenebla

Aldo De' Giorgi
(Italiana poeto, relative poke produktinta sur poeziala feldo)

Ho, quante la mondo es repugnanta!

Exterigar su del cadio
ne es posibla:
la morgo vulturatre
celita sur roko-pinto embuskos.
For del pasat' eskapar
ne helpas:
rimemori quaze reprezalo
per ungli furioze
riatakos
per mil tormenti
on pagas
mikr instanti
di juo relativa.
Per lakrim-abundo
on su desdebizas
de rideto
efemera
per vicerala konvulsioni,
per enkarna raspi
on equilibrigas
voluptoza tempo-fragmento.
Multa-kolora flori
ma anke viperi,
paradiz-uceli
ma anke
moskiti parazita.
Muziko, pikt-arto
ma kancero e tetano.
Poezio
ma

Hiroshima ed Auschwitz.
La nonesma simfonio,
la Deala Komedio,
ma napalmo e garoto.
Iesu, Buddha, Bahà u'llah
ma
infanto-tormenti,
infanto-mutili,
mongolismo:

ED OLI AUGMENTAS …

Ho, quante la mondo es repugnanta!

Kjell Walraamoen

Moderna norvegiana poeto. Ica poemo trovesas en la libro (skriptita kun altra poeto, l' italiana jurnalistino Lina Gabrielli) *Ni devas vivi*, en pag. 61.

Brancho super l' abismo

Maxim profund en l' anmo mea
esas angoro
pro la celiteso –
En l'anmo mea
trovesas pavoro
pro la nevidebleso
qua me certigas
pri mea existo,
qua certe eventos –
Me portos celata pavoro,
rodanta mordo
kontinua
quale erodo di petro –

Ma ultempe la suno
varsos lum-faski
aden l' abismo-teroro –
Felica me esos
nam me renkontros
la lum-inundo
e sentos la sunoza manui
qui karezos.
liberigante men
de sennoma sufro –

La brancho super l’ abismo -
Me ol prenas nun.

Yamada tempu

Yen du poemeti, quin me tradukis de *Suito* 1967, en pag. 30 e 31.

Arbar’ en vento -
nun Venus brilas super
dormanta tendo.

Ho, quanta joyo ! -
Novyare ol arivos
trans longa voyo.

Komenti ipse-kritikala kom *posfaco dil libro

La historio di ca libreto

Mea kunlaboro kun Juste esas tre anciena, ed ol havis diferanta periodi. Tre frua instanto, kande Juste preparis la granda poemo *Rinaldo*. Ni ofte skribis – reciproke – pri diferanta temi, ma precipue pri literaturo. Me esis, lore, tre yuna. Adolecanto. Me konservis la da ilu sendita manuskripti, ma la letri, quin il sendis a me, desaparis. Me sempre queris lua helpo, lor labori desfacila sur literaturala domeno, en Ido. Il esis preciza, klara, ideoza. Yen do pro quo me havas intereso pri Ido e pri literaturo.

En 1963 me vakancis en München por plu bone lernar la praktikado dil germana linguo. Me esas suisa italianlinguano, qua volis, lore, lernar medicino en l' Universitato Zürich. Quon me ya anke facis. Quankam en la liceo on docis la germana, la praktikado venas nur de plu-min longa restado en loko, ube la germana es parolata. Me ne vehis a Zürich, nam me volis lernar la norm-germana, e ne la suis-germana linguo. Ton me anke facis, ma erste plu tarde.
Quon facar en München, qua tatempe esis granda vilajo kun eceptala muzei ? Vizitar biblioteki. La biblioteko dil Munkena Esperanto-Grupo. Quante multa librin me "devoris" en la bela somero, sur benketo dil Theresienwiese! Me anke skriptis kelka notici pri la libri lektita.

Kelka yari plu tarde, kande me ja vivis en Zürich kun la skopo studiar medicino, amiko J.J. Sturzenegger, regretinde tro frue mortinta, invitis me, kun mikra interesata grupo, en sua hemo, por kune lektar e komentar poeziala texti en Esperanto. Agreabla vesperi, di qui restas a me bela memoraji. Forsan en la yaro 1967? Me ne konservis la dio-libro di ta yari.

Plu tarde, me kunlaboris kun Prof. Dr Ivo Lapenna (ed Ulrich Lins) en la redaktado dil enciklopediatra libro *Esperanto en perspektivo*, qua aparis en 1974. Ma en 1970 mea parto esis ja pronta. Me volis propozar enciklopediala libro pri la esperantal literaturo: literaturo, ciencala prozo, interlinguistiko, ed anke revui. Me ne volis propozar libro pri kritiko literaturala. Ma libro, qua povas duktar la lekteri al exploro di biblioteki, ube trovesas la mencionita libri. En ta tempo, ol esis la maxim kompleta kritikala bibliografial laboruro.

Me ritrovis Juste, pos l' aparo di *Esperanto en Perspektivo*, e me pensis, ke forsan me povus tradukar kelka poemi de Esperanto aden Ido. Me longe karezis tal ideo, quan akompanis anke la projeto tradukar tala poemi aden l' italiana linguo. L' italiano Giordano Azzi tradukis kelka poemi en la nord-italiana dialekto dil urbo Como, quale anke facis la italian-suisa poeto e skolestro Dante Bertolini, qua preparis traduki, qui aparis tamen en la linguo italiana.

Hodiala konsideri pri kelka temi

Me propozas ica mikra libro, qua ne postulas tro alta nivelo, qua es tamen frukto di longa laboro. Ol anke kontenas la rezulti di lekto, di selekto, di prefero, di emocala partopreno, kun probo komprenar, anke intelektale, la materiaro kolektita. De la aparo dil unesma edito, en alkoholala stencil-

imprimo, pasis 42 yari. Esas klara, ke venis nova tempo, nova maniero vivar, ma anke nova konoci, plu klara kompreno dil eventi e dil tatempa situeso. Do, aparas anke l' erori. Forsan di selekto (tamen: me konstatis, ke multa poemi prizentita ankore plezas a me), ma certe di kritiko, di konoci, di studio. Mea hodiala vido-punto esas radikale altra, kam ol esis en tante lontana epoko, kande me evis inter 16 e 25 yari. Tri es la temi, pri qui esas importanta skriptar ulo. Literaturo, poeziala uzo dil linguo Ido, e la intelektal etoso (intelektal, kultural e spirital atmosfero) di ta epoko.

Kelka aspekti dil teorio pri literaturo

Lektero quik komprenas, ke mea bazi literaturkritikala esis, lore, tre mikra e magra. La distingo inter formo e kontenajo esas la restajo di mea aristotelala kulturo, qua uzesis anke en marxista kuntexto. Nun, mea vidopunton hodiala me studiis che la franca filozofi e semantikisti, e do ol esas multe plu komplexa. Pro to la termino "klasika" postulus plu klara defino. Supozeble, "klasika" povas ankore nun uzesar por autori, qui formale inspiresas dal budapestal literaturala skolo.

La terminon "skolo" me uzis tro ofte, ed anke sen korekta bazo. Me hodie imaginas, ke existas forsan nur du skoli. La budapestala, e la marxista. Ca lasta skolo ne koncernas la formo, ma la kontenajo, la spirito dil poezio. Do, ne existas altra skoli. La mencionita termino, en altra signifiko, indikas nur grupi de autori, qui vivis en certena regiono o lando, ed en certena epoko.

Mankas komplete vera e moderna literatural exploro pri singla autoro, segun la moderna kriterii. La hodiala kritiko dil literaturo permisus bone evidentigar la diverseso existanta inter la nombroza poeti esperantista (ed anke idala, se on facus la sama laboro pri lia libri).

Mea experienco pri la pozitiva aspekti dil poeziala Ido

Uzar Ido por poezio esas interesiva exerco. Anke nur en tradukado. Esperanto, quale la italiana linguo, esas linguo (preske) sen *oxitona vorti. L' italiana havas multa *proparoxitona vorti, e to helpas la poeti, ma Esperanto havas nula proparoxitonismo. Nur *paroxitonismo es rejo, e do la ritmo dil linguo es kelke tediva e postulas alta kapablesi che l' autoro di poeziala texti.

En Ido, oxitoneso esas facile atingebla, sen granda desfacilajo, en linguo qua, en prozo, es anke paroxitonala, e do kelke tediva. Ni videz quale Ido helpas en la oxitonigado dil linguo en specala poeziala instanti.

- L' adjektivo povas perdar la finalo -*a*: finala / final, granda / grand, vivanta / vivant.
- La substantivo povas perdar la finalo -*o*: fino / fin', mondo / mond', suno / sun'.
- La verbo, en sua formo infinitiva, esas oxitona: vivar / vivir / vivor.
- La verbo, en sua formo indikativa prezenta, povas perdar sua finalo -*as*: sen indiko, en la verbo *esar* (*esas* / *es*), e kun indiko en l' altra verbi: *vivar* (*vivas* / *viv-*).
- L'adverbi povas (ne-oficale) perdar la finalo -*e*: *anke* / *ank*, *morge* / *morg*.

La diftongi ofras interesiva posibleso. Generale, en Ido, *cielo* pronuncesas /ci-e-lo/, ma en poezio ol povas transformesar a /cye-lo/. Tre utila.

Juste longe diskutis, ka tala posibleso di asimilo o diftongigo (o di redukto) existas anke inter vorti, exemple, en kazo di sama vokalo.
Yen exemplo di asimilo:

amika afero / amikafero; homi iracanta / homi-racanta

O ya diftongigo, en la sequanta exempli:

cieli azura (cyelyazura)
manu' amoroza (manwamoroza)

Ma ta posiblesi nultempe studiesis profunde e produktive.

La influo dil intelektal etoso en ta epoko

En 1968 me esis yuna homo. Quale multi, me kredis, ke la sociala situeso povas chanjar. Por plu ampla libereso, solidareso, yusteso. Ma por chanjar ol, es importanta examenar la portanta traiti dil socio. Quala plu bona instrumento kam la specala marxismo, qua propagesis lore per la labori dil Frankfurtala Skolo? Certe ne tra la "reala komunismo", qua ne plezis a ni. Ed anke ne tra la iluzioni qui venis de Chinia. Ma Fidel Castro, Che Guevara, e la lukto kontre kolonialismo, tamen yes.

Do, en ca texti, la lekteri trovos granda – ecesiva – utiligo dil marxista *terminologio. Nun, ta terminologion me ne plus uzas. Me havas cadie la impreso, ke me aplikis korseto a reala situeso, qua explikesas plu bone per altra kriterii.

La prefaco, quan me skribis kom komento al triesma chapitro, e qua koncernas la literaturala aktivesado en Esperanto, pos la duesma mondo-milito, esas tro rigida e volas tro multa detali per poka vorti deskriptar. Nun, me havas tote altra opinioni.

Certe, en 1977 on ja vidis klare la diminuto dil movementi planlinguala.
Ma to ne eventis pro la nigra agado dal imperialismo, ma pro sempre plu klara mekanismi.

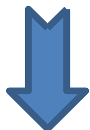
1. La homaro *ne* sospiras al internaciona linguo, e ne konsideras la nacionala lingui kom ulo santa ed absolute defensinda.
2. La homi simple lernas la linguo, qua es maxim utila, e qua permisas altigo dil sociala nivelo, dil lernanto, e dil filii dil lernanto. Altra konsideri esas superflua o sen valoro.
3. Generale, la homi deziras lernar linguo anke utila en internaciona nivelo, e li savas, ja en ta yari, ke tala linguo existas. To es l' angla linguo. En internaciona nivelo: literaturala, kulturala, muzikala, politikala, ciencala.

L'anciena esperi dil planlinguani montresis klare kom eroroza: la populo ne kredas la neceseso di internaciona neutra linguo. Ol kredas la neceseso di un internaciona linguo, qua – cadie – esas l' angla. Sen desfacilaji e sen problemi. Ne importas la ideala valori, importas la praktikala uzebleso.

Do la planlingui regresas. E ta regreso produktas konflikti en la movementi. Existas esperantisti qui akuzas l' esperantisti ipsa, esar la kauzi dil regreso. On esperas pri nova organizo-sistemo. On esperas pri plu facila propozo di kultural instrumenti (libri, kongresi, radio, edc.). Ma to ne solvos la questiono. Me

opinionas, ke nova planinguani arivos. Certe. Ma li ne plus esos homi qui kredas la olima ideali, di komuna linguo. No: li venos, nam li havas plezuro ludar per linguo. Ipse mem konstruktar linguo. Sen altra skopo, kam havar plezuro en tala okupeso. Quale eventas tre ofte, li lernos rapide, okupos su per la planlingui, e pos 10 yari livos la temo. Sempre la propageri esis rara. Ma en futuro li esos multe plu rara kam plu frue.
Existos ankore homi, qui deziros e havos plezo en la experimentado dil lingui en literaturala domeno. Ma la spirito ne plus esos la sama.

Forsekita parto dil prefaco al triesma periodo

Me sekis del prefaco dil parto koncernanta la triesma periodo dil literaturo di Esperanto la sequanta parto, quan me tamen propozas al lektero, kun l' indiko, ke ol prizentas viziono ne korekta.

Inter 1950 e 1965 eventis kontinuanta augmento e kresko dil Esperanto-literaturo, koncerne sive nombro di autori, sive nombro di libri, sive nombro di revui literaturala aparanta.

Tamen, lente ma konstante, on havas 1' impreso, ke inter 1965 eventis diminuto di to omna til 1975. Ta diminuto ne es privilejo di Esperanto: sufris pro to anke l'Ido-, 1' Occidental-, e l' Interlingua-movementi.

a) L' internaciona situeso divenas sempre plu klare dominacata da nacioni e nacion-grupi potenta financale e kulturale. La promisata “destenseso" existas, ma ol facesas segun plu bona divido e plu oportuna administro dil febla stati (su-racionaligo dil imperialismal explotado). En tala situeso, to es klara, la planlingui povas poke expektar del guvernerii. Oli povas anke poke expektar del “generala publiko”, qua facile manipulesas, direkte dal kultur-imperialista potentaji (o manipulesas mediace la guvernerii e la kulturala superstrukturi dil “febla” stati.

b) To duktas a neposibleso agar efikive. Do eventas stagnado di energii (“grupo-atakemeso”, segun la socio-psikologial expresuro), qui serchas lore expreso en l' internajo dil grupo ipsa. Tale la tradicionala planlinguistikala organizuri laceresas da konflikti e deskontenteso, eventas “skismi”, qui paralizas mem plu multe l' aktiveso dil grupo ad-extere. Tala esas la situeso, exemple, en multa landala Esperanto-organizuri, ed anke en Universala Esperanto-Asocio. En Suisia, Svisa Esperanto-Societo es en grava krizo, ed ol ne plus trovas agado-domeno o ne plus havas energio entraprezar ulo segun projeto. Analoge, existas krizo en la tradicionala Esperanto-editerii, qui til nun montresis tro nesuciema pri moderna metodi di merkat-analizo e pri distribut-tekniki.

c) Me skisis kelke la krizo dil Esperanto-movemento (e la plu generala krizo di singla planlinguistikala movemento). Tamen, existas generala tendenco (sur psikologiala bazo) adherar a planlinguo, ed existas sociala e socio-politikala kauzi objektala qui duktas on a rezistar la kulturala imperialismo. Do, ulasence, la planlinguistikala movemento (per su ipsa) esas nemortiva. Ma la krizo supere skisita produktas krizo di identeso che la planlinguani. La negativ aspekto di ca identeso-krizo reflektesas en la krizo dil tradicionala organizuri. La pozitiva aspekto (l' ipse-terapio) reflektesas en la sercho di nova ne-tradicionala organizo-formi. Ta sercho sequas du direcioni:

(1) exploro dil kulturala tradicioni e dil planlinguistikala literaturo (ciencala e *beletristikala) por evidentigar l' elementi ankore valoroza en qui on povas do ankore identifikar su; (2) Exploro dil socio-politikala e socio-kulturala situeso reala por trovar l' analizo-elementi e la generala teorio, qui povas justifikar, interne di la sociala dialektiko nacionala e internaciona, l' existo e la difuzo di planlinguo.

d) Tale naskis, en Suisia, Kultura Centro Esperantista (kontraste kun Svisa Esperanto-Societo), e Centre de documentation et d'étude sur la langue internationale (CDELI), en Japonia, la grupi Harmonio, en Germania, Sarlanda Esperanto-Ligo, en Italia, la grupo La Patrolo (forsan tro ligita a literaturo). Itere en Germania, l' ampla agado en Paderborn (kun radiado anke altraloke), cirkum Prof. Frank; en Hungaria, la fako pri Esperanto ed esperantologio an l' Universitato Eötvös Lorand (Budapest). Singla ta nova-speca institucuri, qui ne dependas del institucuri tradicionala, probas identifikar nova elementi dil planlinguista identeso e reprezentas novigo dil su-imajo e dil imajo dil planlinguistiko koram l' extero.

e) Ni mustas adjuntar tamen altra objektala faktoro qua segun me limitizas l' ampleso dil koncepto di krizo dil planlinguistikala movemento. Esas ya fakto, ke de 10-15 yari generala *inflaciono ye mondala nivelo (e, dum la recenta yari, gravega internaciona ekonomiala kolapso kun konsequanta neproporcionala preco-altigo) produktis remarkenda altigo dil imprimo-kusti. Ta imprimo-kusti divenis laste netolerebla al relative artizanale aganta esperantala editerii. Ad oli mankis faktale moderna merkat-analizo-sistemi, moderna distributo-infrastrukturo, moderna ekonomiala *management* (i.a. mankis klara idei pri la profitifiva dukto dil edito-entraprezo). La krizo montris, ke idealismo e diletantismo en edito-afero ne plus funcionas. Kelka nova moderna-stila esperantista institucuri savis adaptar su al nova koncepti, qui sola grantas vivo ad edito-entraprezo: i.a. Sennacieca Asocio Tutmonda (SAT), la yunaral segmento di SAT, l' editerio di *Literatura Foiro*, l' editerio di Kultura Centro Esperantista, la grupo cirkum Prof. Frank en Paderborn, l' editerio Iltis en Saarbrücken, Dansk Esperanto-Forlag, l' editerio di Someraj Universitataj Kursoj (Liège), ed, ultre (esperеble) Editerio Hans Dubois, forsan anke ul altra entraprezuri.